

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Marie-Magdalena Nejedlová

Ikonografie sv. Františka z Pauly

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Petra Oulíková, Ph.D.

Praha 2021

Prohlášení

1. "Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vykonala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury".

2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.

3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 1. prosince 2021

Marie-Magdalena Nejedlová

Bibliografická citace

Ikonografie sv. Františka z Pauly [rukopis] : bakalářská práce / Marie-Magdalena Nejedlová ; vedoucí práce: PhDr. Petra Oulíková Ph.D. -- Praha, 2021. -- 84 s

Anotace

Práce se zabývá ikonografií římskokatolického řádu Nejmenších bratří sv. Františka z Pauly a jeho zakladatele. Cílem práce je zmapovat a ikonograficky zařadit umělecká díla související s paulánským řádem či osobou zakladatele sv. Františka z Pauly na českém území. Práce pracuje se zaznamenanými událostmi a legendami ze života svatého Františka z Pauly, který je nejen zakladatelem ale i světcem, jako podkladem pro ikonografický rozbor děl. Dále se práce zabývá historií řádu Nejmenších bratří v Evropě a na našem území. V práci se objevuje i problematika barokní zbožnosti, kultu a poutní tradice jako souvislost s tvorbou uměleckých děl sakrálního charakteru užívající ikonografie paulánského řádu. Ikonografii uměleckých děl na našem území pak práce porovnává se zahraniční tvorbou, sleduje vývoj jednotlivých zobrazení a vzájemné rozdílnosti. Metodou práce bude analýza dostupných uměleckých děl za pomoci literatury a pramenů.

Klíčová slova

Ikonografie, řád Nejmenších bratří sv. Františka z Pauly, pauláni, sv. František z Pauly, světci, baroko

Abstract

This work deals with the iconography of Roman Catholic Order of Minims and its founder. Its goal is to compile and iconographically classify the artwork in Czech lands related with the Minims or with their founder Saint Francis of Paola. This thesis works with known episodes and legends of life of Saint Francis of Paola, who is not only the founder but also a saint, as a basis for the analysis of the artworks. Further work deals with the history of the Minims Order in Europe and in our country. The study also looks into the relationship between the baroque piety, cult, and pilgrimage tradition and the making of the artworks with sacral character using the Minims Order iconography. The thesis compares the iconography artworks in our country with foreign ones, studies the mutual differences and follows the evolution of the individual depictions. The method of this work is the analysis of the available artworks, based on literature and other sources.

Key words

Iconography, Order of Minims, paulans, Saint Francis of Paola, Saints, baroque

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala všem, kteří mě dopomohli k vypracování bakalářské práce. Především rodině a mým blízkým za podporu v posledním dnech.

Obsah

Úvod	8
1. Osoba sv. Františka z Pauly	9
1.1. Doba a život Františka z Pauly	9
1.1.1. Narození a mládí	11
1.1.2. Poustevnictví Františka z Pauly	12
1.1.3. Zakládání poustevn, první známky řeholnictví a počátky kongregace	13
1.1.4. Diplomatická činnost světce	15
1.1.5. František z Pauly ve Francii	16
1.1.6. Smrt a posmrtné události spojené se sv. Františkem z Pauly	18
1.2. Legendy a zázraky svatého Františka	19
1.3. Ikonografie světce	21
2. Prostředí uměleckých děl se svatým Františkem z Pauly	24
2.1. Řád Nejmenších bratří svatého Františka z Pauly	24
2.1.1. Řád v českých zemích	26
2.2. Svatý František z Pauly mimo řádové prostředí	27
2.2.1. Lidová zbožnost v 17. a 18. století	28
3. Umělecká díla se sv. Františkem z Pauly	30
3.1. Legendy spojené se sv. Františkem z Pauly a výjevy ze života světce	30
3.1.1. Umělecká díla v zahraničí	30
3.1.2. Umělecká díla v českých zemích	34
3.2. Svatý František jako ochránce a patron	36
3.2.1. Umělecká díla v zahraničí	36
3.2.2. Umělecká díla v českých zemích	37
Závěr	41

Obrazová příloha	43
Seznam vyobrazení.....	73
Seznam použitých pramenů a literatury	77

Úvod

Svatý František z Pauly, zakladatel řádu Nejmenších bratří sv. Františka z Pauly, je světce z 15. století. Přestože je dnes na našem území téměř neznámý, a i za hranicemi jeho sláva upadla, stále je mezi námi mnoho uměleckých děl s jeho vyobrazením. František, který žil na přelomu středověku a novověku se svým postojem k víře, pokoře před Bohem a boží vůlí konanými zázraky, zapsal mezi takové světce jako je sv. František z Assisi nebo sv. Antonín Paduánský.

Cílem práce je prostudovat a seznámit se s ikonografií sv. Františka, který je zároveň základním článkem ikonografie řádu Nejmenších bratří. Není ambicí zjistit a sepsat do seznamu všechna díla, která nesou podobu sv. Františka z Pauly, ale projít ty významnější nebo po ikonografické stránce zajímavějších. Je snaha o to, zjistit jaké jsou rozdíly a jak je k zobrazování tohoto světce přistupováno.

Práce je rozdělena na tři hlavní části. První z nich se věnuje osobě sv. Františka z Pauly. Na začátku se seznámíme s dobou, ve které sv. František působil. Dále se podrobně zaměříme na Františkův život, od jeho narození v jižní Itálii, až po jeho skon ve Francii. Následovat bude část o zázračných skutcích, které František podle svědectví či tradovaných legend vykonal. Obě tyto podkapitoly nám pomohou v následujícím rozboru jeho ikonografie, a to se zaměřením na jeho atributy, zobrazované zázraky apod.

Následující kapitola se zaměřuje na nejčastější prostředí uměleckých děl se sv. Františkem z Pauly. Mluvit se bude o řádu Nejmenších bratří, bude zmíněn jeho vznik a historie. Dějinám řádu na našem území bude věnována zvláštní podkapitola. Další částí bude seznámení se s lidovou zbožností v 17. a 18. století, kdy se rozrostl počet děl s námětem sv. Františka z Pauly, a to i mimo prostředí řádu paulánů.

Třetí kapitola je, oproti předchozím teoretickým, praktická. Budou v ní zmíněna díla s výjevem sv. Františka z Pauly. Kapitola bude rozdělena na dvě větší části. První z nich bude věnovaná zahraničním a místním dílům, která zobrazují zázraky sv. Františka, případně pojednávají o některé jeho životní epizodě. Druhá z nich se pak bude věnovat dílům, kde je František z Pauly zobrazen jako osoba světce, patrona a ochránce.

1. Osoba sv. Františka z Pauly

1.1. Doba a život Františka z Pauly

Patnácté století, ve kterém žil svatý František z Pauly, je dobou velkých společenských změn. Je to období konce středověku se všemi jeho charakteristikami a počátku novověku přinášejícího nové upořádání společnosti i pohled na svět okolo. Na straně jedné žije šlechta dvorskými slavnostmi a turnaji, na straně druhé se lidé nově věřící ve vlastní rozum vydávají na cesty za hranice známého. Gotika si ve své spiritualitě podává ruku s pragmatickou renesancí a humanismem. Je to století, ve kterém Johannes Guttenberg představuje svůj knihtisk a zpřístupní tak vzdělanost velkému okruhu lidí mimo církve, čímž ukončí její vzdělanostní monopol. V posledním desetiletí pak španělská královna posílá jistého janovského kapitána na cestu, která se stane mezníkem a roku 1492 pro západní Evropu ukončí středověk. Feudální vazby, založené na vztahu poddaný – pán a omezené často jen na hranice panství, se začínají bortit a do popředí se dostávají lidé, kteří peníze získávají svou prací, obchodem, podnikáním a jejichž rádius je mnohdy globální.

Patnácté století se nese ve znamení událostí, které přinesou velký otřes i do té doby neochvějně a nezpochybnitelně instituci – katolické církvi. Samotná církev, do jisté míry si vědoma svých slabých míst, hledá způsoby, jak své postavení udržet a vrátit zpět důvěru věřících otřesenou církevními praktikami, skandály a důsledky několika nezvládnutých morových epidemií. Není však schopna plné reflexe a její dosavadní řešení všech problémů – represe – přestává fungovat. Tak se na kostnickém koncilu snaží vypořádat se schismatem oslabujícím moc papeže, a sílícím konciliarismem a zároveň potlačuje první náznaky reformace. Upaluje mj. Čechy Jana Husa a Jeronýma Pražského, a tím otevírá Pandořinu skříňku. Bude se pak muset na dalším sněmu, tentokrát v Basileji, poprvé sklonit před kacíři a husitům ustoupit.¹ Celý proces reformace pak završí v roce 1519, v roce kanonizace Františka z Pauly, svým vystoupením Martin Luther. František z Pauly se tak coby následovník Františka z Assisi se svou askezí a prostotou víry stává přitažlivým pro velké množství lidí zmítajících se ve zmatcích doby, včetně francouzského krále, kterému se stává rádcem.

František z Pauly se pohyboval mezi dnešním Španělskem, Itálií a Francií. Všechna tato území prožívala v 15. století turbulentní dobu. Itálie, rozdrobená do množství státek a zčásti ovládaná i cizími panovnickými rody, se potýkala s následky moru, krize Svatého stolce, a hlavně s boji mezi jednotlivými panovníky. Kalábrie, Františkovo rodiště, se, coby součást

¹ Hay 2010 s. 261

Neapolského království, stávala častým terčem bojů mezi Aragonskými a Anjouovci.² Důsledkem pak bylo strádání místních obyvatel, pokles jejich počtu a s tím související zhoršení postavení. Kromě neúrody se této části Itálie nevyhnula ani morová nákaza.

Francie v tomto období bojuje svůj největší středověký zápas.³ Vnitřně roztržštěná a se slabými králi se musí postavit Anglii v konfliktu, který trval až do roku 1453 a dostal název Stoletá válka. Boje se vedou na území Francie, a přestože z něj země galského kohouta vychází vítězně, je zničená, rozvrácena a zbídačená. Pozitivem této události je to, že generuje silného krále a Francie se vydává na cestu k absolutistické vládě, která v této době umožní konsolidaci poměrů a ozdravení země. Přestože Ludvík XI. ještě není zcela úspěšný, jeho následovníci již ano, a to, že si Františka z Pauly oblíbili, jistě vedlo k jeho oblibě všeobecné.

Již bylo zmíněno výše, že ani Španělsko neprožívá klidnou dobu. Rozdělené na jednotlivá království a knížectví bojuje s nositeli islámu Maury.⁴ Rekonquista je krvavá záležitost, bezcitná a vedená zejména ze strany Svaté inkvizice s přesvědčením, že protivníka je třeba vyhubit za každou cenu. Heslem se stalo ono známé: „Zabte je všechny, bůh si mezi nimi vybere.“ Důsledkem je nevyhnutelně hospodářské ničení země, devastace městské i jiné unikátní architektury a odchod vzdělanců. I tady se učení Františka z Pauly jistě může stát inspirativním a v těžké a nepřehledné situaci jaksi ukotvujícím. Situaci uklidní až vznik Španělska svatbou Isabely Kastilské a Ferdinanda Aragonského. Španělsko se tak na svých lodích vydává k cestě za svou největší slávou⁵, o sto let později může Filip II. prohlásit, že vlastní říši, „nad kterou slunce nezapadá“.

František z Pauly je tak se svým tradičním pojetím spirituality a návratem k prostému a svým způsobem jednoduchému prožívání víry, pod ochranou církevní i panovnické moci bezesporu světec pro své souputníky inspirativní a následováníhodný.

² Hay 2010 s. 163

³ *Ibidem* s. 142

⁴ *Ibidem* s. 142

⁵ *Ibidem* s. 358

1.1.1. Narození a mládí

Rodiče sv. Františka byli prostými zemědělci, kteří žili v kajícím stylu v Paule. Existují domněnky, že patřili i do některé z forem kajících hnutí, jež se v daném století v Itálii vyskytovala. Alespoň o otci světce, se hovoří jako o střídavém člověku, který se řídil podle tradice křesťanských kajících a nejedl nic živočišného původu. Podle legendy byli rodiče Františka Giacomo Martolillo a Vienna z Fuscalda již starší, a stále bezdětní manželé. Podobnost můžeme najít v biblickém příběhu o Abrahamovi a Sáře⁶, nebo i u legendy o rodičích Panny Marie⁷. Giacomo a Vienna, toužili po dětech, a tak se nakonec uchýlili k dlouhým modlitbám a přimlouvám, aby byli požehnáni alespoň jedním dítětem u sv. Františka z Assisi. Jejich tužby byly vyslyšeny a 27. března 1416⁸, se Vienně a Giacomovi narodil syn, kterého dnes známe jako sv. Františka z Pauly. Je tedy vidno, že jméno František mu rodiče dali z vděčnosti po sv. Františkovi z Assisi. V dětství pak František z Pauly vážně onemocněl a oslepl na jedno oko. To vedlo jeho rodiče zpět k modlitbám za jeho uzdravení, směřovaným světcovi z Assisi. V zoufalství připojili i slib, že pokud se syn uzdraví, pošlou ho jako laického bratra do některého z františkánských klášterů. Modlitby byly vyslyšeny a již uzdravený, čtrnáctiletý František odešel na úkor dodržení slibu, jež jeho rodiče dali světcovi z Assisi, do nedalekého kláštera San Marco Argentano.⁹ Již z domova byl František zvyklý žít v pokorné víře v Boží vůli a v odříkání, v klášteře se tento způsob života u mladíka prohloubil. Pobyt v klášteře, během nějž se František rozmýšlel nad svou budoucností, trval nejspíše jeden rok. I přesto, že pobyt v klášteře z velké části spočíval ve vykonávání různých prací pro chod kláštera, které podle tvrzení dochovaných pramenů bral sv. František jako službu Bohu¹⁰, se Františkovi pravděpodobně dostalo alespoň základního vzdělání. Stejně tak je zaznamenáno, že František svou horlivostí a pracovitostí vynikal mezi ostatními bratry, a tak mu mniši obývající klášter nabídli místo ve svých řadách. To ale mladý František odmítl se slovy: „Není to Boží vůle“ a rozhodl se pro cestu kajícího poustevnictví. Po odchodu z kláštera se tak s rodiči vydal na pouť do Assisi, aby se modlil ke svatému Františkovi z Assisi. Ve svých modlitbách prosil světce o radu, jak si má na této životní cestě počínat.

O pouti do Assisi bohužel není dochováno mnoho informací. Rodina putovala přes Řím a poté pobývala v Assisi a navštívili několik pustev v jeho okolí. V Římě se František, kromě

⁶ Gn 17,16-19; Gn 18,9-15

⁷ Ravik 2006 s. 62–63

⁸ Datum narození svatého Františka se liší, odborníci se ale shodují především na tomto datu

⁹ Morosini 2008 s.23

¹⁰ *Ibidem* s. 29

svatých míst, setkal i s vysoce postavenými církevními hodnostáři. Zde se pak střetává jeho asketický pohled na víru s okázalým bohatstvím těch, kteří se snaží udržet prestižní postavení církve. Následná návštěva Assisi byla důležitou chvílí ve Františkově životě. Mohl tam vyjádřit vděčnost světcům, který pro něj tolik vykonal. Navíc se inspiroval i radikálním a střídáním životem svěťce a v blízkosti jeho posledního odpočinku mohl rozjímat a modlit se za poznání svého vnitřního hlasu¹¹. Tzv. Neznámý, autor životopisu sv. Františka z Pauly, který žil v jeho době, se o návštěvách poustevn v okolí Assisi zmiňuje pouze stručně.¹² František tak prý konal po příkladu sv. Antonína, který se chtěl seznámit se ctnostmi poustevnických mnichů. I když jde o takto jednoduchou informaci, přibližuje nám jedno z nejdůležitějších rozhodnutí sv. Františka z Pauly. I v pozdějších letech života se František z Pauly projevoval silným vztahem k lidové religiozitě, úctě k Panně Marii, tajemství kříže a svátostem.

Kontrast mezi bohatstvím církve v Římě a poustevnickými ideály střídání křesťanství, se kterými se František setkal v poustevnách u Assisi, zformovalo jeho rozhodnutí následovat Krista a život v kajicném odříkání, v oproštění se od okolního světa a znovu obrácení se k životu podle evangelia.

1.1.2. Poustevnictví Františka z Pauly

Po pobytu v klášteře San Marco Argentano a návratu z pouti do Assisi, naplnil František své rozhodnutí a s požehnáním svých rodičů započal svůj životem poustevníka. Nevíme sice, kdy přesně opustil tradiční způsob života a domov rodičů, můžeme však předpokládat, že se tak stalo začátkem 30. let 15. století¹³, tedy v době, kdy František z dosáhl prahu dospělosti. Rodiče syna v jeho rozhodnutí podporovali a darovali mu část svých pozemků, pomohli mu postavit první poustevnu, jež odpovídala jeho pohledu na dodržování přísně asketického života. Jelikož byla vybudovaná poustevna příliš blízko lidem, přestala po čase Františkovi vyhovovat.¹⁴ Příbuzní mu dopomohli k jinému pozemku v blízkosti říčky Isca, kde se nacházela i jeskyně. Místo bylo vhodnější, bylo patřičně vzdálené od cesty a pro zřízení poustevny příhodnější. Zde započal František své poustevnictví v odloučení od společnosti. Jeho poustevnictví spočívalo v přísném sebezapření, půstu, mlčenlivosti a v manuální práci. František živil pouze bylinkami, podle čehož pak dostal i přezdívku „bylinkář“¹⁵. Znalostí užívání bylin, které získal pravděpodobně za pobytu v klášteře, využíval i v léčitelství. Bez naprostého kontaktu s lidmi

¹¹ Morosini 2008 s. 37

¹² *Ibidem* s. 37

¹³ *Ibidem* s. 40

¹⁴ *Ibidem* s. 40

¹⁵ *Ibidem* s. 42

ovšem světec nezůstal. Stalo se zvykem, že si k mladému zbožnému a moudrému muži okolní obyvatelé chodili pro duchovní radu a modlitbu. Podle svědků v následném cosentském procesu se v tomto období světceva života, kdy dával duchovní rady, rady o pokání a konal zázračné uzdravení, se dočkal velkého věhlasu nejen v Paule a okolí. Předpokládá se, že poustevnické období trvalo zhruba čtyři roky a bylo pro Františka především dobou duchovního růstu.

1.1.3. Zakládání poustevn, první známky řeholnictví a počátky kongregace

František se stal známým poustevníkem vnášejícím pokoj do srdcí zástupů lidí nejrůznějších společenských vrstev. Někteří z lidí se rozhodli Františkův způsob života sdílet a po jeho svolení se usadili ve blízkosti. Tradice se pak zmiňuje o třech: Fiorentino z Pauly, Angelo Alipatti ze Saraceny a Nicola ze S. Lucida. Tento krok ve Františkově životě můžeme spojovat s rokem 1435, tedy s dobou, kdy bylo Františkovi devatenáct let. Nejednalo se o žádné oficiální uskupení, přesto je letopočet 1435 uváděn jako rok založení řádu.¹⁶ Muži žili podle Františkova vzoru, jehož základem byla pokora a láska k Bohu skrze askezi. Dalším důležitým prvkem v tomto způsobu života je půst, strava bez jakýchkoliv pokrmů živočišného původu. Postní styl života byl mezi podobnými asketickými uskupeními populární. Později se stal i jednou z částí řeholního slibu paulánského řádu.

Počet lidí, kteří se rozhodli žít v blízkosti sv. Františka rostl. Rok 1444 je spojován se stavbou prvního kláštera a kostelíka pro potřeby eremitské komunity.¹⁷ Nedostatek prostředků samozřejmě znamenal velmi skromný a malý kostelík. Během stavby se objevil františkánský mnich, který Františkovi z Pauly poradil vše zbourat a začít se stavbou většího kostela. O prostředky prý se neměl starat, pokud je ve víře pevný. František tak učinil a v blízké době obdržela komunita peněžní dar barona z Belmontu¹⁸ na stavbu kostela. Kanonizační proces tuto událost označuje jako možné zjevení svatého Františka z Assisi.¹⁹

Na konci 60. let bylo v Paule provedeno na příkaz z Říma šetření, zda se Františkova komunita nesnaží o znovuoobnovení tzv. hnutí „Bratříčků“, které žilo v askezi a hlásalo radikální odpor vůči autoritám. Zatím účelem byl Papežem Pavlem II. vyslán církevní hodnostář Baldassar De Gutrossis.²⁰ Nejprve se papežský vyslanec však zastavil v Cosenze u arcibiskupa, který Františkovo počínání podporoval a do Pauly s papežským vyslancem poslal i kanovníka De

¹⁶ Buben 2007 s. 297

¹⁷ *Ibidem*

¹⁸ Dachovský 2014 s. 7

¹⁹ Morosini 2008 s. 52

²⁰ Je uváděn i Jeronym z Adorna (Buben 2007 s. 299)

Pirra, aby pomohl nestrannému vyšetřování²¹. František s De Gurossis debatoval především o své askezi a půstu. Během návštěvy vyslance v cele Františka došlo k zázraku, kdy František nabral holýma rukama z ohniště oheň a vyzval návštěvníky, aby se ohřáli.²² Tím došlo k rozptýlení veškerých obav ze strany Říma a vyšetřování bylo ukončeno. Po dvou letech se dokonce De Gutrossis vrátil a připojil se k poustevnické kongregaci a později jako znalec církevního práva dopomohl k oficiálnímu uznání kongregace.

S počátky kongregace se pojí i jména monsignora Bernardina Caraccioly (arcibiskup v Cosenze 1425–1452) a jeho synovce a nástupce Pirra Caraccioly (arcibiskup v Cosenze 1452–1481). Bernardino je spojován s prvním uznáním paulánského společenství ústní formou v polovině 15. století. Jeho synovec pak v roce 1470 kongregaci schvaluje, a to s poznámkou, že si je vědom, že toto společenství se vyvíjí již zhruba dvacet let.²³ Kongregace byla uznána pod názvem „Kongregace poustevníků svatého Františka z Assisi“ a to v dokumentu *Decent nos*. Jedná se o velmi důležitou událost v historii paulánského řádu, protože se tak začal formovat oficiální cestou. V roce 1474 pak byla poustevnická kongregace uznána i samotným papežem Sixtem IV.

Oficiální uznání kongregace církví dovolilo Františkovi rozšiřovat hnutí, zakládat další poustevny a byla mu udělena mnohá privilegia. Kongregace také byla přímo podřízena Svatému stolci, což zaručovalo snazší vyjednávání při zakládání pousteven mimo Paulu. Ty se objevovaly postupně. První z nich byla v Paterno Calabro. Druhá poustevna mimo Paulu byla založena ve městě Spezzano v roce 1456.²⁴ Její založení je spojováno především s Františkovou láskou k chudým a také s příchodem Bernardina Otranta a Giovanniho Caduria do Františkova společenství. Oběma k obrácení dopomohl samotný František, kdy jim ukázal svou asketickou verzi života a oni se pak stali osobnostmi paulánského řádu.²⁵ Kolem roku 1476 byla založena mimo Paulu poustevna třetí, a to v Coriglianu. To bylo v té době větší zemědělské opevněné město. Kromě několika zázraků, které František provedl během svého pobytu mimo Paulu, je pak důležitá jeho silící politická a sociální angažovanost. Světec se snažil válkami zneprátené rodiny přivést k jednotě, protože Evropa čelila hrozbě vpádu Turků.

Následovalo další zakládání pousteven, někdy již František využíval i svých bratří a nevydával se do měst osobně. Výjimkou je cesta, kterou světec podnikl v 80. letech 15. století. Jednalo se

²¹ Morosini 2008 s. 81

²² Morosini 2008 s. 83

²³ *Ibidem* s. 51

²⁴ Dachovský 2014 s. 9

²⁵ Morosini 2008 s. 106

o cestu na Sicílii, první delší cestu pro založení poustevny. Podle tradice jej doprovázeli dva spolubratři. Při cestě na Sicílii provedl František několik zázraků, nejdůležitějším bylo přeplutí messinské úžiny na plášti.

Cílem sicilské cesty bylo Milazzo, kde mu byl pro rozvoj jeho kongregace darován kostel sv. Blažeje s přílehlými pozemky. František později v Milazzu nechal postavit nový kostel zasvěcený Ježíši a Panně Marii a při jeho stavbě pomáhal i několika zázraky. František zde pobýval přinejmenším do roku 1482, kdy za ním na Sicílii vydali francouzští vyslanci krále Ludvíka XI.

1.1.4. Diplomatická činnost svěťce

Už během let pobytu v poustevně v Paule budoval František vztahy i s vysoce postavenými osobnostmi, aby s nimi jednal o sociálně-ekonomických potřebách obyvatel. Mezi jeho korespondenci s nimi patří například i dopis adresovaný hraběti z Alimeny z roku 1447, kde žádá o milosrdenství pro obyvatele, kteří nemají prostředky na zaplacení daní.²⁶ Sociální a politická angažovanost dále rostla během pobytu mimo Paulu při zakládání pousteven (viz kapitola 1.1.3.).

Důležitou diplomatickou činností je i Františkův vztah s Ferdinandem I. Ferrantem Aragonským, králem neapolským. I přestože byla od roku 1473 kongregace pod královým patronátem. Kongregace ale na území působila a zakládala své kláštery bez královského povolení. František navíc neustále kritizoval Ferdinanda I. a nedůvěřoval neapolskému králi a jeho péči o lid. František byl mezi lidmi oblíbený, a proto se Ferrante rozhodl, v obavách z možné vzpoury a podkopávání důvěry v něj, ve vykázaní poustevnických bratrů z neapolského království. Z této doby pak pochází jeden z nejznámějších zázraků v životě svěťce. Předtím než vojáci došli do Paterna, kde František pobýval, ostatní řeholníci a obyvatelé Paterna varovali Františka a radili mu se skrýt. František ale věřil v Boží vůli²⁷ a odešel se modlit do kostela, kam později vojáci vtrhli hledající Františka. Ale světec, pohroužen v modlitbu, byl očím vojáků skrytý. Až když vojákům mniši pověděli, že kolem Františka při prohledávání kostela několikrát prošli, uviděli svěťce u hlavního oltáře. Vojáci mu padli k nohám, chválili Boha a prosili Františka za odpuštění. František je poslal se svícemi pro krále, královnu a vévodu s vévodkyní s napomenutím, aby zlepšili své křesťanské chování. Na konci 70. let František předvídal vpád Turků do Evropy a varoval před ním Ferranteho.

²⁶ Morosini 2008 s. 77

²⁷ Castaglione 2006 s. 39

1.1.5. František z Pauly ve Francii

Roku 1480 ranila francouzského krále Ludvíka XI. mrtvice, z níž se již nezotavil. Přestože se o něj staralo mnoho lékařů z celé Evropy, zlepšit jeho stav pomáhalo i mnoho duchovních. Nakonec král nechal povolat Františka z Pauly, o němž se mluvilo jako o zázračném muži.

Na cestu se vyslanci vydali v roce 1482. Kvůli Františkovým cestám z Kalábrie na Sicílii (viz kapitola 1.1.3.) trvalo vyslancům nějakou dobu, než ho zastihli. Nakonec se setkali v Paternu, kde na žádost, aby přišel pomoci nemocnému králi, kterou vyslanci Františkovi předali, odpověděl světec záporně.²⁸ Přesvědčování Františka k cestě do Francie trvalo několik měsíců, a kromě francouzského krále a jeho vyslanců se do věci vložil i neapolský král Ferrante Aragonský, a nakonec i papež Sixtus IV., který poustevníkovi přikázal se do Francie vypravit. Jeho poustevniční bratři i lid byli zarmouceni, že je jejich zázračný František opouští. Ten jim s klidem doporučil žít ve víře a nechat svůj život v Božích rukou. Františka do Francie doprovázeli někteří další mniši. Kteří to ale byli, je jen součástí dalších spekulací o jeho životě, výpovědi se liší i v počtech.²⁹

Cesta do Francie vedla přes Neapol, kam se František podle poustevnické tradice vydal pěšky, zatímco francouzští vyslanci pluli po moři. V Neapoli se František setkal s neapolským králem Ferdinandem Ferrantem. Král chtěl po Františkovi, aby působil ve Francii jako jeho spojenec, naopak František po králi žádal změnu jeho přístupu k poddaným. Z tohoto setkání jsou pak známy dva velké zázraky, kterých se František dopustil, a to oživení ryb u večeře a rozlomení krvavého zlaťáku. Pokaždé tak učinil s poznámkou na králův přístup k panování. Navzdory napjatému vztahu Františka s Ferrantem byl v Neapoli, na žádost krále, založen klášter Františkovy kongregace.³⁰

Další zastávkou byl pro výpravu Řím, kde se František několikrát setkal s papežem Sixtem IV. S papežem pak vedl František hovory, kdy byl pověřen, aby ve Francii u krále fungoval jako diplomatická spojka. O čem měl jednat, se dozvídáme z dopisů, které si papež, František a Ludvík XI. vyměnili v pozdějších letech.³¹ Jedná se o odvolání Pragmatické sankce z roku 1438 a o obnovení výběru desátku na tažení proti Turkům, které bylo ve Francii zastaveno od roku 1478. Papež také žádal navrácení vévodství Valentinois Svatému stolci. František měl jednat jako diplomatická osoba ze strany papeže i v otázce sporu papežského státu a Benátek. Ze

²⁸ Morosini 2008 s. 134

²⁹ *Ibidem* s. 138

³⁰ *Ibidem* s. 152

³¹ *Ibidem* s. 155

strany Františka pak byly rozhovory s papežem na téma jeho řádu a jednání o návrhu sepsání řehole. Při návštěvě se František potkal i s Giulianem della Rovere, synovcem papeže Sixta IV., kterému předpověděl post papeže a že to bude on, kdo schválí řeholi Nejmenších bratří.³²

Z Říma pak skupina cestovala lodí. Pravděpodobně přistála v Bromes, kde František zázračně ukončil epidemii moru. Cesta do Tours pak pokračovala přes Lion. Během cesty provedl František několik dalších zázraků a než dorazil do cíle byl mezi lidmi Francie velmi populární. Když František dorazil do Tours se vši slávou, zjistil, že není v jeho moci krále vyléčit. Měl za to, že jeho posláním ve Francii nebude léčit nemocné ale probouzet církve.

Počátky jeho pobytu ve Francii nebyly snadné. František na vyjednávání o politických otázkách, s nimiž byl do Francie vyslán, potřeboval tlumočníka a ze začátku byly i podmínky pro poustevnické bratry velmi nepohodlné, protože bydleli v komnatách u dvora nedaleko kaple sv. Matěje a nebylo jim tak poskytnuto soukromí a klid náležící poustevnickému životu. Králi František sice nepomohl vyléčením jeho nemoci, ale snažil se mu dopřát rozhřešení a domlouval mu, aby se snažil před svým odchodem napravit své hříchy. To vše probíhalo v rámci řešení politických otázek, se kterými byl do Francie František vyslán. Král zemřel na následek dalšího záchvatu na konci srpna v roce 1483.

Po smrti krále se vlády ujala jeho dcera Anna z Beaujeu.³³ František pomáhal regentce v politických otázkách, například s hrozbou občanské války v Bretagni. Budoucího krále Francie Karla VIII. vzdělával ve víře a měl na něj určitý vliv.

Během vlády Anny z Beaujeu byla založena francouzská větev paulánských poustevníků. František poslal pro Bernardina da Cropalati, aby mu pomohl se vzděláváním těch, kteří se rozhodli jej následovat. Pod královskou ochranu byla kongregace přijata v roce 1488 a František tak mohl začít s jejím šířením po celé Francii. Od tohoto roku se navýšil počet těch, kteří se připojili k poustevnické kongregaci. Na přelomu století se jednalo o zhruba 60 řeholníků. Zajímavostí je, že mezi nimi byl i španělský poustevník Bernardo Boyle, který se později připojil k plavbě Kryštofa Kolumba a stal se prvním misionářem na území Nového světa.

Během Františkova pobytu ve Francii vznikly různé problémy v italských řádových kláštřích. Františkovo společenství nemělo stále oficiálně sepsanou řeholi, což mělo za následek nejistotu uvnitř komunity. První řehole byla sepsaná a uznaná roku 1493, tedy deset let poté, co se o ní

³² Morosini 2008 s. 158

³³ Hay 2010 s.136

diskutovalo mezi Františkem a papežem Sixtem IV. Papež viděl problém především v pravidlech církve, která po čtvrtém lateránském koncilu z roku 1215³⁴ zapovídala nové řehole. František z Pauly ale při tvorbě vycházel a převzal mnoho prvků a myšlenek z již existujících řeholí.³⁵ Do Itálie vyslal František s radami svého přítele Bernardina, aby vedl italskou větev kongregace. Zatímco se staral rozšiřování a péči své kongregace ve Francii, kde pobýval, staral se i na dálku o chod kongregace v Itálii. Během konce století a na začátku století následujícího bylo nejen v Itálii, ale i ve Francii založeno mnoho klášterů – mimo jiné i v Paříži nebo Amiens.

K těmto dvěma velkým státům se později přidává Španělsko, které bylo v té době v maurském obležení. František poslal do Španělska jako podporu dva ze svých bratrů³⁶, kteří nesli králi radu, aby setrval na stávajících pozicích v obléhané Malaze. Ta byla roku 1487 osvobozena. O pět let později, tedy v roce 1492 slavilo Španělsko vítězství a spolu s ním bylo oficiálně povoleno rozšíření paulánských bratrů i na toto území. Kláštery Nejmenších bratrů se začaly objevovat právě na osvobozených územích, jako příklad křesťanského života.

1.1.6. Smrt a posmrtné události spojené se sv. Františkem z Pauly

František měl až do konce svého života bystrou mysl a stále řídil rozvoj svého řádu a snažil se i v pokročilém věku o uznání čtvrté verze řehole Nejmenších bratrů, kde bude stále přítomný slib věčného půstu. Měl neustálé a oprávněné obavy, že tato část bude nějak upravena, aby asketický život bratrů nebyl tak přísný.

Otázky jednotlivých představených klášterů pak řešili na shromáždění v Římě. Generálním vikářem řádu již byl Bernardino da Cropalati, kterému František funkci svěřil na smrtelné posteli. Den před svou smrtí svolal do své cely řeholníky, aby k nim promluvil a povzbudil je v jejich víře a vzájemné lásce. Později se s nimi sešel i na mši, kde činil pokání. Druhého dne, na Velký pátek 2. dubna 1507, k sobě znovu svolal řeholníky a stanovil svého nástupce do doby, než o dalším rozhodne generální kapitula. Následně se František modlil a zemřel.

Tělo zesnulého zakladatele řádu bylo vystaveno v kostele, kde se mu mohly přijít poklonit zástupy věřících. I při této příležitosti se událo několik zázraků, mezi jinými například uzdravení dívky, která trpěla nádorem obličeje. V pondělí bylo tělo pohřbeno do vyhloubené hrobky v kostele, brzy ale bylo tělo kvůli vlhkosti přesunuto do nadzemní cihlové hrobky.

³⁴ Robert 2020; Jedin 1990 s. 31

³⁵ Morosini 2008 s.233

³⁶ *Ibidem* s. 217

V roce 1562 byla hrobka předmětem výtržnictví hugenotů. Tělo Františka vytáhli ven a chystali se jej spálit. Někteří katolíci přihlížející události se dostali až k tělu mrtvého světce a podařilo se jim získat některé části těla a kostí. Popel ze spáleného těla byl později znovu uložen do hrobky.³⁷

Žádost o svatořečení Františka z Pauly podala jako první francouzská královna Anna Bretaňská, teprve k této žádosti se připojili Nejmenší bratři. Šetření bylo na příkaz papeže Julia II. zahájeno v květnu 1512³⁸, sběr informací ve Francii o zázracích a ctnostech Františka probíhal v roce 1513 a je znám jako tourský proces. Souběžný proces, známý jako cosentský, byl veden v Itálii.

Další papež Lev X. proces svatořečení urychlil. Přímluvy k urychlení svatořečení přidali pak i francouzský král František I. s manželkou Claudií a další panovníci. Na přímluvy jejich i kvůli velkému zájmu o svatořečení u obyvatel Kalábrie dal papež prověřit znovu Františkův ctnostný život v kalábrijském procesu, který spolu s cosentským, tourským a amienským zaznamenal významné události ze života Františka vedoucí k jeho svatořečení. K němu bylo přistoupeno a obřad se konal 1. května roku 1519.³⁹ S generálním korektorem řádu Nejmenších bratří bylo dohodnuto, že svátek blahoslaveného Františka připadne na 2. duben⁴⁰. Dále se domluvila možnost tvorby zpodobování světce a instalace podobizen v kostelech. Jeho podoba se odvíjí od posmrtné masky sejmuté dvorním malířem Jeanem Bourdichonem (viz. Obrázek 1).

František, který je patronem svého rodného města Pauly v Kalábrii – nachází se na vlajce i znaku města, bývá zpodobňován také na tradičním kalábrijském pečivu. Existuje mnoho slavností ve městech, která sv. František za svého života navštívil, a také pouť sv. Františka z Pauly, délka putování je 112 kilometrů a jde o cestu ze San Marco Argentano do Paterno Calabro. Existuje i skladba o zázraku sv. Františka z Pauly ne Messinské úžině od Franze Liszta

1.2. Legendy a zázraky svatého Františka

Život svatého Františka z Pauly se vyznačuje vysokým počtem zázraků, které jsou právě s jeho působením spojovány. Bezprostředně navazují na jeho svatořečení a úzce souvisí i s výjevy v uměleckých dílech s jeho osobou a vyvíjí se z nich i jeho ikonografie.

Prvními zázraky, které můžeme zahrnout do Františkova života, jsou i ty před jeho narozením. Přičítáme je ovšem jeho jmenovci Františkovi z Assisi, ke kterému se přimlouvali jeho dlouho bezdětní rodiče. Díky tomuto zázraku a několika zázračným proroctvím o početí, které

³⁷ Morosini 2008 s. 274

³⁸ *Ibidem* s. 275

³⁹ *Ibidem* s. 280

⁴⁰ Schaubert, Schindler 1997 s. 133–134

František z Pauly během svého života pronesl vůči ženám, a pomoci ženám v těhotenství, (například darováním posvěcené svíce a modlitbou), je vnímán jako přimlouveč při manželské neplodnosti. Dodnes se udržela tradice se k němu v modlitbách přimlouvat nebo nosit svíce těhotným ženám.⁴¹

O zázracích se hovoří při výstavbě prvního kláštera a kostela, podobných ale provedl mnoho i u staveb následujících poustev. Při stavbách se jednalo například o zázraky, kdy František dokázal pouhou modlitbou přenášet kameny. (Příkladem je, když dělníci narazili na obrovský balvan, František se pomodlil a balvan se odvalil sám) Jiné kameny, které hrozily pádem na dělníky, František zastavil pouhými slovy.⁴² Další zázraky, kterých se František dopustil, mají co dočinění s ohněm. Jednou při stavbě kostela hrozilo, že pukne vápenná pec. Do hořící pece František vstoupil a bez jakékoliv úhony ji opravil. V této peci také skončily kosti snědeného beránka Martinella, kterého František zavolal z pece ven a oživený beránek za světcem vyběhl.⁴³ Oheň bral také František do rukou a odnášel je z ohniště, aby si zatopil v cele. František provedl i mnoho zázraků s vodou. Podle legend nechal František vytrysknout několik pramenů. V Paternu Calabru si dělníci stěžovali, že musí pro vodu chodit příliš daleko, František tedy uhodil holí do kamene a z něj ihned vytryskla voda. V tomto prameni také oživil František pstruha. Pstruhy oživil i u večere s neapolským králem Ferrantem s žádostí, aby otevřel své žaláře plné nevinných. S neapolským králem je spojený i zázrak, kdy Františkovi král dal truhlici zlatáků na vybudování kláštera. František vzal jednu z mincí a rozlomil ji v půli. Z mince vytryskla krev a světec ji označil za krev králových poddaných.⁴⁴

František provedl i mnoho léčitelských zázraků. Uzdravil vřed svému příteli a podporovateli baronu z Belmonte⁴⁵ nebo léčil malomocné. Uzdravil i hluchoněmé a slepé, když je posiloval ve víře a modlitbě. Takových zázraků provedl za svůj život mnoho a získal tím velký věhlas. František přivedl zpět k životu i svého synovce Nicolu D'Alessio, syna Františkovy sestry Brigity. Nicola se chtěl přidat k bratrstvu svého strýce, ale jeho matka mu bránila. Nicola později onemocněl a zemřel. Tělo pohřbili v klášteře a když druhý den přišla Brigita truchlit za svého syna, přišel k ní František a ptal se, zda by nechala svého syna přidat se k jeho řádu,

⁴¹ Morosini 2008 s. 96

⁴² *Ibidem* s. 57

⁴³ *Ibidem* s. 59

⁴⁴ *Ibidem* s. 151

⁴⁵ *Ibidem* s. 63

kdyby znovu ožil. Brigita přitakala a František přivedl Nicolu živého, oblečeného v poustevnické kutně k jeho matce.⁴⁶

K neznámějším zázrakům patří ten, který František učinil při cestě na Sicílii. Když on a bratři, kteří jej doprovázeli, chtěli přeplout Messinskou úžinu na lodi zadarmo, neboť se jim peněz nedostávalo, převozník toto jejich přání odmítl. František se vzdálil, aby se mohl pomodlit. Poté se vrátil, položil svůj plášť na mořskou hladinu a vyzval své bratry, aby na něj spolu s ním vstoupili. Následně na plášti přepluli moře na Sicílii. Tam potom při stavbě kostela v Milazzu provedl několik dalších zázraků, například prodloužil kamenný nosník, který nedostačoval pro střechu kostela.⁴⁷

František je v Itálii znám pro zázraky, které provedl během svého života, ve Francii pak pro ty posmrtné. Přesto jich několik na francouzské půdě vykonal i za svého života. Jedním z nich bylo zázračné ukončení epidemie moru v Bromes, kde podle tradice přistáli na cestě za francouzským králem, podobný je zázrak v nedalekém Fréjus. Dodnes se ve městě konají památné oslavy nazývané Bravade.⁴⁸

1.3. Ikonografie světce

Svatý František z Pauly je nejčastěji zobrazován jako starý muž štíhlé a vysoké postavy. Tvář mívá asketický vzhled. Světec má zpravidla šedý plnovous a hlavu má obvykle zakrytou kapucí jeho kutny, která je nejčastěji hnědé barvy, není to ale pravidlem, často se můžeme setkat i s černou barvou. Právě barva oděvu je zajímavým prvkem v ikonografii světce. Přestože pauláni oblékají řeholní roucho černé barvy, sv. František bývá vyobrazen jak v hnědém, tak i v černém rouchu. Není tomu proto, že by byl oblečen ve františkánském oděvu, přestože mu byla cesta sv. Františka z Assisi blízka. Jedná se o prostou záležitost. Předepsaným řeholním oděvem paulánů, jak je v řeholi uvedeno, je roucho z nebarvené černé vlny⁴⁹ kalábrijských ovcí. Vlna černých ovcí ale má spíše hnědou barvu a sytě černá roucha jsou pak tedy dobarvovaná. František je tedy oblečen v paulánském oděvu z nebarvené vlny černých ovcí. Součástí roucha je pak krátký škapulíř se zaoblenými rohy.⁵⁰ Přes roucho a škapulíř má uvázané paulánské cingulum, ovšem v umění málokdy odpovídá řádovým předpisům.⁵¹ Co se obuvi týče, i zde jsou různé varianty, nejčastěji je obutý v jednoduchých sandálech, pantoflích nebo je úplně

⁴⁶ Morosini 2008 s. 66

⁴⁷ *Ibidem* s. 124

⁴⁸ *Ibidem* s. 165

⁴⁹ Jura 2008 s. 319

⁵⁰ Hall 2008 s. 143

⁵¹ Jura 2008 s. 319

bosý. Postoj světce je téměř vždy jednoduchý a v jedné ruce drží hůl. Případně zaujímá František pozici, která představuje lásku k Bohu (*Amore verso Iddio*⁵²) – pohled světce směřuje k nebi a pravou ruku vztahuje k hrudi, případně na hrud' ukazuje. Druhou ruku mívá vztažnou vzhůru.⁵³ Otázkou je proč František zaujímá takovou pozici, poněvadž heslem sv. František z Pauly a jeho řádu Nejmenších bratří je Charitas, tedy láska darovaná neboli láska k bližnímu. Ta bývá obvykle vyobrazena jako ženská postava obklopená dětmi, často jedno z nich kojí.⁵⁴ Není ovšem znám případ, kdy by František byl v přítomnosti této personifikace, případně by sám byl takovým způsobem vyobrazěn. Odpovědí nám může být, že Charitas, případně *Carità* bývá přítomna jako nápis a není třeba ji vyobrazovat zvlášť v personifikaci. Naopak Františkovu lásku k Bohu je možno vyobrazit i jeho postojem. V některých případech světec tento postoj zaujímá a jeho pohled směřující vzhůru je upřený na zjevení nápisu Charitas, a jde tedy o jakousi kombinaci, kterou tento inspirující světec zastával ve svém životě a divákovi tak napovídá, že bez lásky k Bohu není láska k bližnímu a naopak.

Atributy sv. Františka z Pauly jsou: jak již bylo zmíněno nápis Charitas, jež je heslem i znakem paulánského řádu. Tento nápis se většinou píše rozděleně CHA/RI/TAS, někdy je i v různě zkrácené verzi. Nápis Charitas bývá situován ve sluneční svatozáři, v okolí světce, také bývá zobrazeno na prsou svatého Františka anebo na vrcholu jednoduché hole, kterou má František za atribut. Můžeme se setkat i s vyobrazením anděla, který heslo přidržuje. Andělem, který bývá v této pozici vyobrazen, může být archanděl Michael, který jej podle legendy svatému Františkovi ve zjevení daroval. Michael se ještě případně nachází kolem Františkova oltáře nebo je jiným způsobem zobrazen poblíž. Dalšími atributy jsou důtky, jako symbol pokání, lebka, kniha, moře, veslo a jeho plášť⁵⁵ na připomínku zázraků, které provedl při plavbě na Sicílii a do Francie. Někdy se objevují i ryby na připomínku jeho několika zázračných oživení ryb,⁵⁶ nebo beránek Martinolla, kterého sv. František vyvedl oživeného z vápenné pece. Beránka bychom mohli vnímat nejenom jako upomínku na tuto zázračnou událost, ale zároveň tak můžeme vzpomenout na sv. Františka z Pauly jako člověka, kterého za jeho života obyčejný lid viděl jako nového Jana Křtitele,⁵⁷ a to pro jeho asketický a poustevnický způsob života, prorocství a pronášená kázání pokání a lásky k Bohu. U světce se pak objevuje i lilie nebo růženec, jehož modlitbu František z Pauly ctil. Proto bývá často i ve společnosti Panny Marie.

⁵² Ripa 2019 s. 117

⁵³ *Ibidem* s. 117–118

⁵⁴ *Ibidem* s. 116–117

⁵⁵ Pfliegerer 1992 s. 114

⁵⁶ Morosini 2008 s. 60, Castaglione 2006 s. 48

⁵⁷ Morosini 2008 s. 57

Pokud jde o výjevy ze života sv. Františka, jedná se, mimo zachycení světce při modlitbě, především o zázraky. Nejčastější bývá jeho zázračné přeplutí messinské úžiny na plášti, při jeho cestě na Sicílii. Zobrazení plavby bývá kompozicí velmi podobnou. Plášť rozprostřený na moři má František podepřený holí, a tvoří tak jakousi plachetnici, přičemž světec sám nebo ve společnosti jednoho či dvou bratří klečí na plášti. V pozadí pak bývá i loď převozníka, který jej nechtěl pro jeho chudobu převézt. Dalším zázrakem, který je hojně užíván, je navrácení života beránkovi Martinello, který vybíhá z pece k sv. Františkovi. Podle dalšího zázraku je případně v peci sám František a v plamenech ji opravuje. Mezi další vyobrazení zázraků patří pak oživení ryb. Protože tak učinil František víckrát, liší se mírně i výjevy tohoto zázraku. Někdy je František oživené hází zpět do řeky, jindy do nádrže s vodou a někdy ryby na tácu drží jiný paulán a František jim žehná.

Objevuje se i výjev z návštěvy u neapolského krále, kde František rozlamuje krvácející minci. František je zobrazován i na francouzském dvoře, například u nemocného Ludvíka XI., jeho syna Karla VIII. nebo jak předpovídá narození dítěte Luise Savojské.

Františkova moc zázračně uzdravovat se objevuje na uměleckých dílech v různých podobách, a to velmi hojně. Kromě výjevu, kdy František odvrací mor, se objevuje i léčba vředu barona Belmonte nebo jiné osoby, navrácení života dítěti nebo mladému šlechtici, který zemřel během stavby jednoho z kostelů.

Další zobrazení sv. Františka z Pauly je jeho apoteóza, případně při modlitbě. Často jde i o modlitbu v kostele, kdy zázračně zmizel, jako kdyby byl neviditelným, vojákům, kteří ho na příkaz neapolského krále přišli zatknout. Někdy bývá vyobrazena i jeho smrt nebo pálení jeho těla hugenoty. Ojediněle se objevují i jiné ze zázraků a událostí života sv. Františka.

V našem prostředí bývá zapomenutý světec mylně zaměňován se sv. Antonínem Velikým nebo sv. Benediktem z Nursie, kteří mají podobnou ikonografii.⁵⁸

Svatý František z Pauly je patronem svého řádu, poustevníků, mořeplavců a italských námořníků, kterým byl jmenován v roce 1943. Je také pomocníkem u manželské neplodnosti a ochránce před morem.

⁵⁸ Pflaiderer 1992 s. 110–111; Schaubert, Schindler 1997 s. 23 a 346

2. Prostředí uměleckých děl se svatým Františkem z Pauly

František se na jedné straně objevuje jako patron v řádovém prostředí Nejmenších bratří neboli paulánů a na druhé straně je pak světce, který je příkladem křesťanského života v kajícnosti, odříkání a ve víře v Boží lásku. Jeho obrazy a sochy jak v sakrálních prostorech, tak v otevřené krajině, dávají lidem možnost rozjímat nad jeho životem, láskou k Bohu a bližnímu a také nad svými hříchy, kterých se v žádostivosti dopouští.

2.1. Řád Nejmenších bratří svatého Františka z Pauly

Řád, jehož zakladatelem je sv. František z Pauly, je celým názvem Řád Nejmenších bratří svatého Františka z Pauly, členové tohoto řádu jsou nazýváni také jako minimisté nebo minimové podle latinského názvu *Ordo Minimorum* (odtud zkratka O. M.), případně jako pauláni⁵⁹, což mívá za následek zaměňování s řádem pavlínů. Bratrstvo eremitů mělo zájem o to být ještě menšími, než byli františkáni minorité (lat. *Fratres minores*), proto sv. František zavedl označení „nejmenší bratři“, což odkazuje i k evangeliu podle Matouše.⁶⁰

Patronem řádu je sv. František spolu s archandělem Michaellem a částečně jím je i sv. František z Assisi.⁶¹

Život v řádu je veden podle řehole svatého Františka z Pauly a řádová spiritualita se odvíjí od způsobu života tohoto světce. Jde hlavně o lásku k Bohu a bližnímu, prožívanou skrze kajícnost a pokoru. Kajícnost je příkladem pro ostatní věřící a zároveň vyvážení hříchů, po příkladu Ježíše Krista, který jako nevinný na sebe vzal hříchy lidí. Hlavním bodem kajícnosti je pak celoživotní půst, ke kterému se řeholníci zavazují slibem. Půst je sice brán jako tradice církevních otců, ale příklady můžeme najít už i u antických filozofů, kdy je chápán jako pozvednutí moci ducha nad tělem. V době Františkova života byl ale tento způsob askeze považován za přežitek. Ve Františkově pohledu lze brát půst i jako návrat k původním cestám církve.⁶² Což v pojetí paulánů znamená, že se řeholníci vyvarují jakýchkoli pokrmů, jejichž součástí by bylo cokoliv živočišného původu, kromě studenokrevných živočichů. Po druhém vatikánském koncilu, je paulánům dovoleno jíst i mléčné výrobky a vejce. Tímto způsobem stravování je právě vyvažován způsob života těch, kteří žijí nestřídmým životem.⁶³ Tento půst ale mohl být omluven například při nemoci.⁶⁴

⁵⁹ Buben 2007 s. 295

⁶⁰ „...pokud jste to udělali jednomu z těch nejmenších bratrů, mně jste to udělali.“ Mt 25,40

⁶¹ Buben 2007 s. 295

⁶² Morosini 2008 s. 75-76

⁶³ Buben 2007 s. 295

⁶⁴ Jura 2008 s. 339

Dějiny řádu, jak již bylo zmíněno v kapitole o životě sv. Františka, započaly s poustevnictvím svatého Františka, tedy někdy v roce 1435. Pauláni jsou uznáni arcibiskupem Pirrem Caracciolou v roce 1470 a o čtyři roky později se přidává i papež Sixtus IV. K roku 1474 je i datovaná protořehole řádu.⁶⁵ Postupně se rozšiřují po Itálii., Zatímco italské konventy prochází krizí, z důvodu neexistující oficiální řehole, tak se po Františkově cestě do Francie v roce 1482 řád šíří ve Francii, následně i ve Španělsku. První oficiální řeholi sepisuje sám František a následně ji v roce 1493 schvaluje papež Alexandr VI. V další verzi z roku 1502 je i čtvrtý slib pŕstu, poprvé je zde užito termínu „nejmenší bratři“ a řehole má určité změny z poustevnického ke konventnímu stylu života a dostává se mezi ostatní církevní řády.⁶⁶ Řehole se mění ještě dvakrát, v poslední verzi z roku 1506 je povolena konzumace ryb a studenokrevných živočichů, protože církev měla řeholi za příliš přísnou.

Nejvíce se řád rozšířil v 17. století, kdy bylo na světě na 450 klášterů, vybudované bylo i vlastní vysoké učení s kolejemi a řeholníků bylo více než 9000.⁶⁷ Po francouzské revoluci začal řád upadat a znovu sílí až s druhou polovinou 20. století. Dnes je kromě Itálie řád v České republice, Španělsku, Filipínách, Brazílii, Kolumbii, Mexiku a v USA.

Znakem řádu je heslo „Charitas“, v překladu láska, ve vztahu jak k Bohu, tak k bližnímu, obklopené zlatou paprskovitou svatozáří (viz. Obrázek 2). Někdy je nápis na modrém poli. Řádovým oděvem je černý vlněný hábit, který původně byl nebarvený, s dlouhým chaperonem spojeným se škapulířem sahajícím ke kolenům. Přepásáno je vše cingulem s pěti uzly. Tento oděv není řeholníkům dovoleno svléct, pouze v nezbytných případech. Dále k němu pak patří i černý plášť s kapucí a je možno i užívat obutí většinou v podobě otevřené obuvi, avšak v závislosti na počasí.⁶⁸

V čele kláštera je korektor, nad nímž je pak na tři roky volený provinciální korektor. Generální korektor je vůdčí osobností řádu a vedení řádu má sídlo v Římě. Ke vstupu do řádu je nutné projít půlročním přednoviciátem, na nějž navazuje roční noviciát. Sliby se skládají za první a druhý rok a následně na tři další léta, po nichž je možno složit sliby věčné.⁶⁹ Ženskou odnoží Nejmenších bratří mají je Řád sester paulánek, které vznikly v 80. letech 15. století, a také terciáře plnící úkoly mimo klášter, řeholi pro ně sepsal sv. František.

⁶⁵ Proto řehole je sice signována tímto letopočtem, odborníci ale dodávají, že může jít pouze o zmínku k roku kdy byl řád schválen. Jura 2008 s. 9

⁶⁶ Buben 2007 s. 300

⁶⁷ *Ibidem* s. 301

⁶⁸ Jura 2008 s. 321

⁶⁹ Buben 2007 s. 297

Mezi řádové osobnosti kromě zakladatele a patrona sv Františka z Pauly patří i blahoslavený Thomas Felton, který zemřel mučednickou smrtí v Anglii v 16. století. Dále bl. Caspar de Bono, bl. Nicolas Barré, bl. Nicolas Saggio di Longobardi a bl. Carlo a jeho bratr Ludvico Hurtrel, kteří byli popraveni za francouzské revoluce. Další osobou je sv. František Saleský, Učitel církve, který byl paulánským terciářem. Františkovi Saleskému bývá zasvěcen boční oltář, například ve vranovském kostele Narození Panny Marie. Nebo je v paulánském prostředí vyobrazen jinak. Nebývá to ale pravidlem.

Součástí ikonografie řádu je tedy jejich zakladatel sv. František z Pauly. Samozřejmě se objevují i jiní významní členové řádu, nejčastěji ovšem terciář sv. František Saleský. Tento světec je zobrazován v biskupském ošacení, obvykle je dodržena i liturgická fialová barva. Jeho atributy jsou kniha s brkem, srdce, které je někdy ovinuté trním a svatozář. Další postavou spojovanou s řádem je archanděl Michael, který je nejčastěji v přítomnosti sv. Františka z Pauly, na připomínku legendárního zjevení. Dále mu bývají zasvěceny oltáře nebo je patrný i na fasádách paulánských chrámů. Archanděl Michael, titulovaný jako kníže nebeského vojska⁷⁰, bývá zpodobňován jako anděl ve zbroji, často antikizujícího charakteru. V ruce drží meč, u paulánské ikonografie pak i kartuši s heslem řádu Charitas. Heslo a zároveň znak řádu bývá přítomné na vrcholech paulánských oltářů, je součástí výjevů se sv. Františkem nebo se nachází na různých místech spojených s ním, či řádem propojených.

2.1.1. Řád v českých zemích

Řád paulánů se na našem území objevuje ještě za života jeho zakladatele. První pauláni se usadili v jižních Čechách nedaleko Českého Krumlova, konkrétně v Kuglvajtu⁷¹, kde jejich klášter existoval od roku 1495 do poloviny 16. století. Dnes na místě kláštera zbývají jen obvodové zdi kostela. V roce 1501 byl založen další klášter, tentokrát v Nové Bystřici. Na místo tohoto kláštera došli podle legendy pauláni, kteří na příkaz sv. Františka měli založit klášter tam, kde se vzájemně dotýkají stromy a tečou tam tři prameny. Stromy tehdy pauláni našli, ale pramen nebyl nikde nalezen. Znaveni tedy padli na kolena a modlili se. Zázrakem se objevily prameny tvořící trojúhelník. Potoku, který u kostela zasvěcenému Nejsvětější Trojici protékal, byly později připisovány léčivé účinky. Na počátku 30. let 16. století byl vypleněn protestanty, obnoven byl v roce 1626. Následující konvent měl být v Těnovicích snad od roku

⁷⁰ Royt 2006 s.22–24

⁷¹ V přední Výtoni jsou poustevníci od roku 1384, ale jejich příslušnost k řádu je velmi sporná (Buben 2007 s. 305)

1520, ale jeho fungování i datování je nejasné,⁷² klášter měl údajně zaniknout v 90. letech 16. století. Po bitvě na Bílé hoře se objevuje klášter v moravské Brtnici jako příklad rekatolizace panství.⁷³ V roce 1626 se mimo obnovu konventu v Nové Bystřici objevuje klášter v Praze u kostela sv. Salvátora, se sídlem v domě na Staroměstském náměstí, kde původně sídlila luteránská církev. Řád zde sídlil kromě přestávky ve 30. letech 17. století, kdy byl přestěhován do Klementina, až do jeho zrušení v roce 1785. V roce 1633 se usadili pauláni ve Vranově u Brna u kostela Narození Panny Marie, tradičního poutního místa. Až do zrušení za vlády Josefa II. se klášter rozrůstal a patřil tak na konci svého fungování mezi nejbohatší kláštery na Moravě. Obnoven byl na začátku 90. let 20. století. V Tachově byl založen další konvent Nejmenších bratří v roce 1639, kde nahradili křižovníky s červenou hvězdou.⁷⁴ Kostel i klášterní budovy jsou dnes zbořeny a dochovala se pouze torza. Posledním klášterem Nejmenších bratří je klášter u kostela Nanebevzetí Panny Marie v Nové Pace založený v 50. letech 17. století. Stavba tohoto kostela a klášterních prostor se protáhla na dlouhá desetiletí⁷⁵ a dokončen byl až chvíli před zrušením v roce 1785.⁷⁶

2.2.Svatý František z Pauly mimo řádové prostředí

František mimo řádové prostředí představuje hlavně svou roli ochránce před morem, zvláště na mariánských a morových sloupech mezi ostatními světci s obdobným posláním. V Královohradeckém kraji můžeme nalézt dodnes několik soch sv. Františka z Pauly, které reagují na přítomnost paulánského kláštera v Nové Pace. Je tedy znatelné, že vznik paulánských klášterů měl taktéž určitý vliv na jeho ikonografii.

František z Pauly se objevuje i v jiném než paulánském, přesto řádovém prostředí. Jedná se o řád františkánů minoritů. Na oltářích bývá František z Pauly boční sochou. Ve františkánských kláštorech se jedná především o díla raně barokní, jako je například klášter minoritů v Českém Krumlově. Na oltářích se sv. Františkem z Assisi se František, zakladatel paulánů, objevuje i mimo františkánské klášterní kostely, příkladem takového oltáře je boční oltář v kostele sv. Nanebevzetí Panny Marie v Kvasicích. František z Pauly je v blízkosti tohoto světce z jasného důvodu. František z Assisi je nejenom jmenovcem, ale i velikou inspirací v životě Františka z Pauly a jeho řehole je i vzorem pro řeholi paulánského řádu.

⁷² Mihola 2007 s.51

⁷³ *Ibidem* s. 178

⁷⁴ Foltýn, Sommer, Vlček 2002 s. 663

⁷⁵ Kuříková 2002 s. 31

⁷⁶ Foltýn, Sommer, Vlček 2002 s. 388–390

Sv. Františka v českém venkovním prostředí, kde se nacházejí jeho sochy, můžeme chápat jako světce, jež chrání před morem, jako patrona poutníků a přímluvce proti manželské neplodnosti. Jeho patrocinium mořeplavců a italských námořníků by v našem prostředí bohužel příliš nevyuniklo. Jeho život byl protkán bezpočtem zázraků uzdravení a pomoci při nemoci, a proto bývá součástí morových sloupů mezi skupinou dalších světců, kteří mají chránit lid před morem ale i jinými pohromami.

2.2.1. Lidová zbožnost v 17. a 18. století

České země po bitvě na Bílé hoře prodělávají rekatolizaci. To s sebou nese mnoho nařízení o vedení správného křesťanského života. V počátku bylo na farní správě a ostatních vůdčích rekatolizačních osobnostech, aby se postarali o zajištění kostelů, ve kterých po vyhnání mnoha protestantských kněží nebyl nikdo, kdo by se staral o věřící a jejich vedení v křesťanském životě, a o administrativu farností. I navzdory obtížným počátečním podmínkám ovšem dochází k úspěšnému rekatolizačnímu postupu. Rozvíjí se poutní tradice, účast na církevních slavnostech i výuka katechismu. S tím vším pak souvisely i řády, buď již v místech zažitých nebo povoláných vrchností do jejich panství. Řády pak měly podíl na vzdělání, vedli péči o poutní místa, a pokud se jednalo o řeholní instituce s vlastními pozemky, i o rozvoj katolické zbožnosti svých poddaných.

Rekatolizace je pevně svázaná i s úctou ke svatým. Podporována je především po tridentském koncilu,⁷⁷ přesněji se o nich hovoří na 25. zasedání. Navzdory tomu, že se v českých zemích, velká část obyvatelstva hlásila k protestanství, i tak v Evropě ojedinělá úcta k národním světcům přežívala. Především například sv. Václav a jeho babička Ludmila. Tato úcta k patronům je s úctou k Panně Marii podporována v protireformaci. Obnovuje se a sílí úcta nejen k Václavovi a Ludmile, ale i k Prokopovi, poustevníku Vintíři a Ivanovi. Slovanští věrozvěsti jsou spíše upozaděni.⁷⁸ Během 17. a 18. století se zástup patronů českých zemí rozrůstá. Největší vzestup v tomto období zažije Jan Nepomucký, jehož umělecká díla se objevují v silné míře mnohem dříve, než dojde k jeho blahorečení (1721) a svatořečení (1729). Socha zbudovaná v roce 1683 na Karlově mostě je vzorovou podobou Nepomuka pro množství soch, které ji bude následovat.

Kult svatých se ale v protireformačních Čechách neomezuje jen na skupinu těch národních. Připojuje se k nim z Německa i oblíbená skupina Čtrnácti svatých pomocníků. Skupina světců,

⁷⁷ Jedin 1990

⁷⁸ Royt 2001 s. 18

k nimž úcta vznikla někdy v polovině 14. století, kdy se Evropou prohnala velká morová epidemie zvaná černá smrt. Moroví patroni se také těšili vyšší oblibě, mezi sv. Šebestiánem a Rochem to pak byla sv. Rozálie nebo Karel Boromejský. S nimi byl ve skupině i Antonín Paduánský, jeden z nejpopulárnějších katolických světců. Tito všichni spolu s dalšími, jako je například sv. Florián ochrance před požárem, doprovázejí Pannu Marii nebo Trojici na sloupech vztyčovaných k ochraně a poděkování po morových epidemiích, ale stojí i samostatně na poutních místech a v kostelích. Panna Maria na sloupech je zpravidla zobrazována jako Immaculata. Mariánský kult spolu s ostatními světci, mezi něž patřil i sv. František z Pauly, jejichž sochy se objevují nejen v sousoších mariánských a morových sloupů, ale i jako samostatně stojící sochy v krajině, vyzývající poutníka k modlitbě ale na rozdíl od ostatních zemí musel v těch českých bojovat s tradiční úctou k zemským patronům.⁷⁹ Který svatý byl kde zrovna umístěn, má mnoho proměnných. Samozřejmě velmi záleží na objednavateli, který za jeho vyobrazení zaplatí. Souvisí ale i s regionem, protože místně se úcta ke svatým také lišila. Vliv na to mohly mít místní tradice a legendy, patrocina, nebo působení místních řeholních institucí.⁸⁰ U Františka z Pauly to není výjimkou, ale spíše pravidlem.

V barokní době se zpopularizovala myšlenka, kterou opatrují františkáni. Jedná se o křížové cesty vedoucí k Božímu hrobu. O Velikonočních svátcích se na takových místech konaly pašijové hry. Kromě křížových cest se objevují i další drobné stavby v krajině, příkladem jsou boží muka, ale i sochařská díla na poutních cestách nebo kapličky. Spolu s kostelními věžemi, majestátními klášterními budovami utváří barokní krajinu.⁸¹

K lidové barokní zbožnosti pak patří i poutě. Poutních míst byla v českých zemích celá řada, některá se těšila větší, jiná zase menší významnosti. Kromě těch několika míst, která měla již středověkou tradici, se objevilo mnoho nových. Většinou se jednalo o poutě k některému starému, často podle legendy zázračnému, předmětu umělecké hodnoty nebo k relikvii. To, že se velmi často jednalo o umělecké výtvořky z předhusitské doby, zvyšovalo úctu věřících a podporovalo to i rekatolizační postupy, kdy předmět upozorňoval na katolickou minulost místa.⁸² Poutní místa vznikala ale i uměle, příkladem je určitě tzv. Loreta, kopie „svaté chýše“ z italského Loreta, kdy se uvnitř nacházela i kopie sochy Panny Marie Loretánské.

⁷⁹ Royt 2001 s. 19

⁸⁰ Mikulec 2013 J. s.48–50

⁸¹ *Ibidem* s.41

⁸² *Ibidem* s. 325–328

3. Umělecká díla se sv. Františkem z Pauly

3.1. Legendy spojené se sv. Františkem z Pauly a výjevy ze života světce

Svatý František z Pauly provedl během svého života mnoho zázraků a po jeho smrti jsou jeho osobě připisovány další. Ty se pak více či méně objevovaly v umělecké tvorbě. Především se výjevy z jeho života objevují jako obrazy či nástěnné malby. A nejvíce pak v prostředí paulánského řádu, kdy si řeholníci tímto způsobem mohli připomínat život svého zakladatele. Vyjma řádových kostelů to jsou pak prostory ambitu i jiných prostor kláštera.

3.1.1. Umělecká díla v zahraničí

Sv. František z Pauly se stal populárním ve výtvarném umění především v barokní době. Svým asketickým zjevem a také vizemi a náboženským vytržením, byl lákavým světcem pro ztvárnění. Mnoho výjevů bylo nekonkrétním vyobrazením světce v modlitbě nebo také jako součást svaté konverzace. Objevují se ale i přímá zobrazení jeho života. Většinou při konání zázračného uzdravení dítěte nebo vidění a přijímání nápisu Charitas. Za některými díly pak stojí velcí umělci barokní doby. Zmíníme tedy některá díla ze zahraniční tvorby.

Se sv. Františkem z Pauly bývají zpracovány celé cykly. Jeden z nich se nachází ve Vicenze u kostela San Guliano. V chodbě do sakristie se v lunetách objevuje několik námětů ze života zakladatele řádu Nejmenších bratří (viz. Obrázek 7). Ti se u kostela usadili v polovině 17. století. Výmalba lunet pak pochází až z dvacátých let 18. století. Jde o jednoduchou až primitivní práci. Pod každým výjevem je popis události. Vyobrazeno je Františkovo narození nebo jeho zázraky při stavbě kostela. Podobný cyklus je i ve freskami vyzdobeném kostele Lazaretto v Arcisate na hoře Monarco v Itálii. Výzdoba je z období 1727–1738 a stejně jako ve Vicenze se pod každým nástěnným obrazem nachází i popis události. Kromě klasického přeplutí Messinské úžiny, je v kostele i zázračné zasazení kaštanů, které hned po tom, co je světec zasadil, vyrostly ve stromy (viz. Obrázek 8). Další obraz nám vypráví zázračné ukončení moru ve francouzském Frejus. František vzhlíží ke dvěma vznášejícím se cherubům, z nichž jeden drží meč. Kolem světce je mnoho nemocných s vředy a jejich nešťastných pozůstalých. Dalšími výjevy v Arcisate jsou oprava vápenné pece a na stropě kostela vyléčení dítěte za života světce a posmrtný zázrak stejného typu.

Obraz z let 1627–1628, jehož autorem je Petr P. Rubens, flámský barokní malíř, zobrazuje sv. Františka jako divotvůrce a nese název Zázraky sv. Františka z Pauly (viz. Obrázek 9), jde vlastně o sjednocení zázraků do jediného obrazu. Vznášející se postava světce v řádovém oděvu je ozářena zlatým světlem z levého horního rohu, kde je vidět i andílek držící štít, na kterém by

pravděpodobně mohl být nápis Charitas, jedná se ale jen o nedokončený obraz, a proto není nápis čitelný. Pod světcem je pak v antikizující architektuře množství lidí různého postavení. Většina z nich k Františkovi vztahuje ruce a upírá na něj pohled. Můžeme se domnívat, že se jedná o lidi, kterých se nějakým způsobem dotkla moc, kterou Bůh propůjčil sv. Františkovi z Pauly. Například muže ležícího na loži můžeme považovat za jeho synovce Nicolu, kterého světec přivedl zpět mezi živé, pomůckou je bílé prostěradlo, které jakoby padá muži z hlavy. V pozadí na schodišti pak matku s dítětem, které František uzdravil, dalšími jsou postižení různými zdravotními neduhy nebo v předním plánu obrazu jsou ti, které zastihlo šílenství. Na levé straně obrazu je vidět i dvůr francouzského krále Ludvíka XI., který Františka pozval a žádal jej o uzdravení. Po formální stránce není obraz dokončený, na rozdíl od obrazu sv. Františka Xaverského od stejného autora, kde je kompozice podobná této se sv. Františkem z Pauly.

Od Rubense je i obraz, kde zakladateli františkánů, sv. Františku z Assisi, podává malého Ježíška Panna Maria. Jako zpodobnění toho, že on nosil Ježíše ve svém srdci jako Panna Maria na ruce.⁸³ Tímto obrazem je ovlivněna grafika z počátku 40. let 17. století od Michela Lasneho. Přestože grafika kompozici hodně kopíruje, hlavní světec je pozměněn na sv. Františka z Pauly. Dokládá to v horním rohu nápis Charitas. Přestože nejsou zprávy, že by v životě Františka z Pauly k takovému vidění došlo.

František z Pauly je v umění zobrazován v podobné scéně, jedná se ale o znovunavrácení života malému dítěti. Jde o populární legendu pro umělecké ztvárnění sv. Františka z Pauly. Velmi často je skombinována i se zjevením paulánského hesla Charitas. Pannu Marii v tomto případě nahradila obyčejná žena, která na rozdíl od bohorodičky nesestupuje z nebeských výšin, ale klečí u nohou sv. Františka. Žena je anonymní postavou. V některých případech je označena jako Brigita, Františkova mladší sestra. František totiž jejího syna přivedl zpět k životu (viz kapitola 1.2). Pro umělce toto dílo znamenalo kombinaci náboženského prožitku svatého starce a vyobrazení ženské a dětské postavy. Pro diváka je obraz připomínkou lásky, milosrdenství k bližnímu a moci sv. Františka. Simon Vouet tento námět zpracoval v roce 1648 (viz. Obrázek 13). Jedná se o obraz představující vrcholnou malbu francouzského 17. století, s hlubokou spiritualitou. Matka držící mrtvé dítě, klečí v chrámu před svatým Františkem. Oděná je do bohaté draperie červené a modré barvy, téměř nám připomíná Pannu Marii.⁸⁴ Světec se pravou rukou opírá o hůl a levou žehná dítěti v náruči matky. Jeho pohled je obrácen přímo vzhůru na

⁸³ Hall 2008 s. 323

⁸⁴ *Ibidem*

skupinku andílků, kteří v oblacích pod baldachýnem v chámovém prostoru přidržují Charitas ve zlaté aureole. Podobné dílo pak vytváří téměř o sto let později i Sebastiano Ricci, malíř přelomu barokní a rokokové benátské malby. Obraz původně pro kostel sv. Rocha v Benátkách⁸⁵ představuje sv. Františka žehnajícího dítěti v náručí klečící matky (viz. obrázek 11). Žena, která drží dítě v náručí, je bohatě oblečená v šatech pastelové barvy a špercích. Scéna se nachází v exteriéru a oproti Vuetovi je v obraze méně spirituální atmosféry. Také postav je vyobrazeno více, například v popředí se hroutí sedící mužská postava, pravděpodobně připomínka morové epidemie, kterou sv. František odvrátil. Před světcem je jeden z jeho bratrů a za postavou Františka je vidět postava v turbanu a bílém oděvu. Nad výjevem pak v oblacích sedí a leží andělé a přihlíží úkonu svatého.

S dítětem je František zobrazen ještě v jiném případě. Obraz z roku 1590 od Lavinie Fontany představuje sv. Františka z Pauly, jak žehná synovi Luisy Savojské (viz. Obrázek 14). Klečící matka napřahuje ruce s dítětem k světci. Za ní je zástup urozených žen v bohatých oděvech, služky nesoucí pokrmy a hrající hudebníci. František dítěti žehná. Oblečen je v tmavém rouchu bez pláště a obutý je v dřevěných pantoflích. V pozadí obrazu je vidět zástup vojáků. Dítě vyobrazené v náručí Luisy Savojské je František I., francouzský král, jehož narození Luise František předpověděl. Právě král František se později během své vlády přimluvil u svatého stolce za svatořečení svého jmenovce.⁸⁶

S francouzskými vládci je František vyobrazován vícekrát. Například vítání s Ludvíkem XI. nebo jeho synem Karlem VIII. je častým ztvárněním dobrého vztahu Františka s francouzským dvorem. Mnoho jich je vytvořeno francouzskými umělci. Příkladem uvedeme malbu od Jacquese Dumonta z roku 1730 na objednávku pařížských paulánů. Sv. František je vyobrazen při příjezdu do Plessis-les-Tours a je dauphinem představován králi (viz. Obrázek 14). V tomto případě nemá světec na hlavě kapuci, jinak ale odpovídá klasickému vyobrazení. Král, který ho na kolenou vítá, má oblečený dlouhý modrý hermelínový plášť, o něco bohatší než dauphin. Kolem je namalováno mnoho dvořanů. Tento námět se objevuje často v cyklech světceva života.

Dalšími díly, která budu v práci zmíněna, jsou ta s viděním Charitas sv. Františka z Pauly. Španělský malíř a autor mnoha obrazů Neposkvrněného početí,⁸⁷ Bartolome Esteban Murillo namaloval jeden z nejznámějších (viz. Obrázek 15). Jedná se o obraz z roku 1670, který se dnes

⁸⁵ Dnes se nachází v National Gallery of Art ve Washington D. C.

⁸⁶ Morosini 2008 s. 276–277

⁸⁷ Kitson 1972 s. 46

nachází v Jean P. Getty Museum v Los Angeles. Námětem je tedy zjevení hesla Charitas, zde ovšem bez archanděla Michaela. Zlatě zářící nápis je nesen skupinkou baculatých cherubů. František je zde zobrazen jako starý muž v tmavém paulánském oděvu klečící v kamenité krajině a opírá se o tenkou hůlku. Jeho pohled je upřený na nápis nad ním a pravou rukou se jej chystá přijmout. V pozadí výjevu je pak vidět mořský břeh, na který přistává skupina osob, mezi kterými je i sv. František. Je to scéna z jeho života, kdy se svými bratry přeplul messinskou úžinu na plášti.

Autorem populárního námětu sv. Františka a hesla paulánského řádu je i boloňský malíř pozdního baroku Ubaldo Gandolfi. Jde o dílo z jeho pozdního období, datováno je k roku 1778 a původně bylo určeno do kartuziánského kostela sv. Jeronýma, dnes se nachází v boloňské obrazárně (viz. Obrázek 16). Gandolfiho výjev je umístěn do krajiny, kde na pozadí můžeme vidět město pevnostního charakteru. František v krajině opřený o ruiny zdi rozjímá nad listinami, blíže neoznačenými. Je oblečený v paulánském řeholním oděvu a v sandálech. Vyobrazen je klasicky jako asketický stařec. O tělo má opřenou tenkou hůl a za pas em růženc. U nohou leží světci jehně, které hladí andílek, beránek je tady vzpomínkou na zázrak, který provedl František z Pauly při stavbě kostela a snad i jako atribut pokory.⁸⁸ František se otáčí na zjevení archanděla Michaela s nápisem Charitas. Michael je na obraze namalován jako okřídlený mladík v antikizující zbroji, obuvi a v přilbici s chocholem. Sedí na oblaku a v rukou drží plaketu kovového vzhledu se zlatým nápisem. Plaketa samotná vyzařuje jemné světlo. Oblaka, na kterých Michael sedí, pokračují do pozadí a nesou malé andílky hrající na hudební nástroje. Zjevení Charitas sv. Františkovi je určujícím znamením světce. Proto bývá přítomné i u jiných zázračných výjevů. Příkladem je obraz od italského umělce Francesca Capelly, rodáka z Benátek. Obraz Zázrak sv. Františka z Pauly vznikl v roce 1750 (viz. Obrázek 17). František zázračně zastavuje pád muže z výšky, při stavbě kostela. Světec stojí opřený o hůl uprostřed staveniště a dramatickým gestem zastavuje padající tělo. Scéna je ozářena štítem se zkratkou hesla paulánů „CHS“. Nápis přidržují dva andělé obklopeni oblaky. V dolním rohu scény jsou dva pracující dělníci a v pozadí vyrůstající budova. Další zjevení Charitas je například na reliéfu od Giovanniho Battisty Mainiho z první čtvrtiny 18. století, kde je František obklopen anděli nesoucími nápis.

⁸⁸ Hall 2008 s. 76

3.1.2. Umělecká díla v českých zemích

Na našem území nejsou výjevy ze života sv. Františka tak časté. Nešlo totiž o světce, který by se těšil takové popularitě ani v dobách spirituální tvorby a po úpadku úcty ke svatým se povědomí o sv. Františkovi z Pauly postupně vytrácí. Přesto se některá díla zachovala a těší se i restaurátorským opravám. Nástěnné malby se sv. Františkem z Pauly jsou v českých zemích pouze na třech místech. Tyto místa jsou nebo byly spojeny s pobytem paulánského řádu.

Začneme tedy u Nové Paky. V bývalém klášterním kostele tyčícím se nad městem jsou celkem tři pole nástěnných maleb, z nichž dvě dávají prostor výjevům se zakladatelem řádu Nejmenších bratří. Dílo je s velkou pravděpodobností od Josefa Kramolína.⁸⁹ Prvním z popisovaných výjevů, je ten nad hlavním oltářem (viz. Obrázek 18). Jedná se o častý výjev kalábrijského světce. Modlí se sv. František klečící před oltářem ve chvíli, kdy jej do vnitřku kostela přicházejí zatknout vojáci, které poslal Ferdinand I. Světec, který je pohroužen v modlitbu, je ale očím vojáků skrytý. Až když vojákům mniši pověděli, že kolem Františka při prohledávání kostela několikrát prošli, uviděli světce u hlavního oltáře a prosili jej za odpuštění. Další z freskových výjevů je ve středu kostela, jedná se ale o nanebevzetí Panny Marie. Na třetím freskovém poli je František z Pauly vyobrazen v apoteóze nad kruchtou. Světec se vznáší v glorii obklopen anděly nad skupinou postav, tu představují vojáci, lovci se psi, dvůr a královský pár.⁹⁰ V pozadí jsou pak ruiny architektury.

V Nové Pace jsou ještě zobrazeny dva ze zázraků, které sv. František učinil. Jsou to malé zlaté dřevěné reliéfy na bočním oltáři zasvěceném sv. Františku z Pauly. Nacházejí se na dolní části retáblu pod obrazem sv. Františka od Petra Brandla.⁹¹ Na levé straně se jedná o vyobrazení zázračného přeplutí messinské úžiny. Na pravé straně pak František zázračně hasí požár (viz. Obrázek 20).

Předtím, než se pauláni přemístili do Nové Paky, pobývali nějaký čas provizorně ve vsi Choteč. Tu jim daroval baron Tiefenbach⁹², který je do svého panství povolal. Kostelík, který k chotečskému zámku náležel, je zasvěcený sv. Mikuláši. V době, kdy patřil paulánskému řádu, byl kostelík, připomínaný od roku 1357, barokně přestavěn. Na stropě jednoduché lodi je freska z poloviny 18. století,⁹³ zobrazující pravděpodobně sv. Františka z Pauly na audienci u papeže (viz. Obrázek 21). Mnich má kolem hlavy svatozář a pokorně přistupuje k hlavě církve za

⁸⁹ Matějček 1945

⁹⁰ Pravděpodobně se jedná o francouzské vládce, kteří se zasadili o jeho svatořečení.

⁹¹ Matějček 1945

⁹² Kuříková 2002 s. 20

⁹³ Poche 1977 s. 526

doprovodu biskupa. Papež je obklopen skupinou církevních hodnostářů a sedí na vyvýšeném podiu. Nad celou scénou je vznášející se skupina andělů.

Dalším dílem, kde můžeme nalézt výjevy ze života kalábrijského světce, je klášter paulánů ve Vranově u Brna. Dnes znovu funkční klášterní objekt se nachází na návrší obce Vranov a je tradičním poutním místem. Kostel Narození Panny Marie, byl vystavěn spolu s klášterními budovami pro řád Nejmenších bratří na popud rodu Lichtenštejnů, majitelů panství, z důvodu zvětšení kapacity pro proud přicházejících poutníků. Mnoho výjevů ze života sv. Františka z Pauly se nachází právě v poutním chrámu, a to jako monochromatické segmenty nástropní malby v okenních archivoltách. Loď kostela má na každé straně tři okna nacházející se nad bočními oltáři. Okenní klenba je výtvarně rozdělena na tři části. V každé je pak jedna epizoda ze života sv. Františka z Pauly, celkem jde tedy o 18 výjevů. Výjevy samotné nejsou příliš dobře rozpoznatelné, některé ale můžeme bezpečně určit. Například nad bočním oltářem sv. Františka z Pauly (viz. Obrázek 23) je pravý segment zobrazením zázračného přeplutí messinské úžiny na plášti (viz. Obrázek 24), kde František pluje v doprovodu jednoho ze svých bratří. V archivoltě protilehlý výjev zase zobrazuje Františka u hořící pece. Případně nad oltářem se sv. Janem Nepomuckým je středový výjev s velkou pravděpodobností zobrazující setkání sv. Františka s francouzským králem.

Kromě freskové výzdoby se pak v kostele Narození Panny Marie nachází ještě obraz v bočním oltáři, který je zasvěcený sv. Františku z Pauly. Boční oltář je první u kněžiště na severní straně vedle kazatelny. V hlavním oltářním obraze, který je z obou stran doplněn sochami sv. Norberta a sv. Wolfganga, je vyobrazen sv. František z Pauly léčící malé dítě. Jedná se o vcelku obvyklý výjev se sv. Františkem. Tento obraz, také od malíře Edgense, zobrazuje mnicha v tmavém oděvu paulánů, jak žehná malému dítěti, které pod ním přidržuje klečící muž. V okolí této dvojice je pak sklánějící se žena, pravděpodobně matka dítěte a v dolním levém rohu je další žena také držící v náručí dítě a podává ho světci. Vedle ní úplně v popředí leží starý muž, zpoza nějž vykukuje dítě. Za žehnajícím Františkem stojí ve stínu dva jeho spolubratři a nad nimi pak několik malých andílků v doprovodu staršího anděla se sepjatýma rukama, a červeným pláštěm.⁹⁴ Nad hlavním oltářním obrazem je pak v nástavci heslo paulánského řádu Charitas ve zlaté záři mezi oblaky s andílky.

⁹⁴ Mohlo by se jednat i o archanděla Michaela.

3.2.Svatý František jako ochránce a patron

Kromě výjevů z Františkova života se pak objevuje jeho samostatná osoba ve smyslu patrona řádu nebo ochránce před morem, či co si zrovna žádá situace. Ve velké většině se jedná o sochařské ztvárnění jeho postavy doplněné známými atributy. Dále je přítomen na obrazech s Imaculatou nebo je obraz věnovaný jeho osobě samotné doplněné o další postavy nenaznačující, že by se jednalo o výjev nebo legendu ze světceva života.

3.2.1. Umělecká díla v zahraničí

První z děl s postavou sv. Františka, které v práci zmíníme bude socha nacházející se v chrámu sv. Petra ve Vatikánu (viz. Obrázek 25). Socha se nachází v nice na jižní straně a jejím autorem je Giovanni Battista Maini. Socha sv. Františka z Pauly je v bazilice umístěna jako připomínka zakladatele řádu Nemenších bratří a umístěna byla roku 1732. Tato socha je příkladnou ukázkou ikonografického zpracování tohoto světce. Postava starce je oblečená v dlouhé roucho s kapucí na hlavě. O tělo má sv. František opřenou jednoduchou hůl. U nohou se vznáší anděl, zde není jasně vyobrazeno, že se jedná o archanděla Michaela. V rukou anděl drží nápis Charitas v aureole a pohled upíná vzhůru k tváři světce. Sv. František vzpíná ruce a upírá pohled k nebi.

Další sochou sv. Františka v centru Vatikánu je pak ta na střeše kolonády svatopetrského náměstí jako součást sto čtyřiceti členné skupiny soch významných světců katolické církve. Socha Františka se nachází na jižní straně kolonády mezi sv. Antonínem Velikým a sv. Antonínem Paduánským. Byla vytvořena Francescem A. Fontanou, autorem dalších dvou soch na kolonádě, na počátku 70. let 17. století. Tentokrát socha sv. Františka nemá po boku anděla s heslem nebo jiný atribut (viz. Obrázek 26). Socha světce ale drží určující gesto, tedy vztaženou ruku k hrudi a pohled upřený vzhůru (tento postoj zaujímá mnoho jiných soch sv. Františka z Pauly). Oděv sochy je podle řehole Nejmenších bratří s kapucí a cingulem přepásaným škapulířem.

Příklad námětu sv. Františka z Pauly přítomného ve společnosti Panny Marie Immaculaty, je obraz od Giovanni D. Tiepola ze 70. let 18. století. Immaculata s atributy měsíce a hvězdné svatozáře se zjevuje sv. Vavřinci a sv. Františkovi z Pauly. František klečí v popředí obrazu a pohled upírá na diváka. Jeho oblečení tmavohnědé barvy je paulánské roucho se škapulířem. Kapuci má František nasazenou na hlavě. Na rameni je vidět záplata, která má pravděpodobně zdůrazňovat chudobu řádu. V rukou drží jednoduchou dřevěnou hůl ve tvaru „T“ a u nohou mu leží košík a kniha. Za zády sv. Františka můžeme vidět nenápadné heslo paulánského řádu. Takto ztvárněného sv. Františka můžeme vidět i na obraze Giambattisty Tiepola u obrazu se

sv. Josefem, sv. Annou, sv. Antonínem Paduánským a sv. Petrem z Alcantary.⁹⁵ Na tomto obraze ale chybí košík i nápis Charitas. Kniha je více v popředí, odkazuje nejspíš na sepsání řehole a Františkovy prorocké schopnosti.⁹⁶ Nápis se nachází na modelu tohoto plátna na konci Františkovy hole.

Z množství uměleckých děl je ikonografie paulánského řádu a sv. Františka dobře vidět i v Milánském kostele sv. Františka z Pauly. Hlavní oltář nese obraz Panny Marie s dítětem, pod níž klečí sv. František z Pauly. Na levé straně je pak archanděl Michael ve zbroji opřený pravou rukou o meč a drží plaketu s nápisem Charitas. Jedním z bočních oltářů je oltář sv. Františka Saleského, terciáře paulánského řádu. Freska na stropě kostela zobrazuje apoteózu sv. Františka z Pauly. Ikonografie řádu je pak znatelná i v exteriéru kostela, kde je prostor nad vedlejšími dveřmi osazen reliéfem archanděla Michaela bojujícího s ďáblem. Nad hlavním vchodem je polopostava sv. Františka z Pauly s holí a v levé ruce držící nápis Charitas.

3.2.2. Umělecká díla v českých zemích

V českých zemích se sv. František objevuje častěji jako socha v exteriéru, představující světce jakožto ochránce před morem na sloupech, mezi skupinou světců na mostech nebo samostatně stojící, či jako boční socha na oltáři. Většinou se sochy sv. Františka liší pouze v počtu atributů, případně je světec bez nich, je ovšem identifikován podle gesta ruky vztažené k srdci a pohledu upřeného k nebesům. Na obrazech, které se v českých a moravských kostelech také nachází, bývá nejčastěji vyobrazen jednoduše stojící s holí a nápisem Charitas.

František z Pauly se nachází i na centrálním freskovém poli v lodi kostela Narození Panny Marie ve Vranově u Brna. Výjevem je sláva vranovské sochy Panny Marie. Freska je uspořádána směrem od kruchty ke kněžišti. Nad ní se v oblacích vznáší skupina andělů s hudebními nástroji. Následuje zářící soška obklopená anděly a pod ní pak hebrejskými písmeny nápis Jahve. Další část fresky zaujímají světci a biblické postavy nového i starého zákona. František z Pauly je ve spodní části klečící v tmavém rouchu a vzhlíží k nápisu Charitas, který přidržují dva andělci. Autorství je připisováno Janu J. Etgensovi a datováno k letem 1738–48. U kostela Narození Panny Marie je i socha sv. Františka z Pauly. Nachází se na severovýchodním rohu kostela. Socha je oděná v rouchu se škapulířem, ale chybí jí cingulum s pěti uzly. V levé ruce drží pozlacenou hůl, pravou ruku má vztaženou k hrudi.

⁹⁵ Christiansen 1996 s. 202

⁹⁶ Hall 2008 s. 223

Další významný obraz je v bývalém konventním kostele Nanebevzetí Panny Marie v Nové Pace. Boční oltář, který byl již zmíněn, je zasvěcen sv. Františku z Pauly.⁹⁷ Na obraze, jehož autorem je Petr Brandl⁹⁸, je tedy postava sv. Františka. V tmavém paulánském řeholním oděvu je zakladatel řádu nesen na oblaku anděly. Obraz v nástavci je věnován archandělu Michaelovi, který letí směrem dolů a v rukou nese heslo paulánů. Sv. František je v polopostavě umístěn i na hlavním oltáři Novopackého kostela. V kostele sv. Mikuláše v Chotči, který byl prvním provizorním kostelem packého konventu, se nachází obraz sv. Františka z Pauly. Dříve býval umístěn na hlavním oltáři, nyní je pověšený na jihozápadě kostela pod kruchtou.

Umělecká díla představující sv. Františka z Pauly se nachází i v kostele Nejsvětější Trojice v Klášteře u Nové Bystřice, který jak již bylo výše uvedeno patřil ke konventu Nejmenších bratří. Budovy kláštera jsou dnes již strženy.⁹⁹ František z Pauly se nachází na obraze bočního oltáře na jižní straně kostela. Světec stojí na oblacích a je obklopen anděly. Dva andělé světce objímají a další drží nad jeho hlavou svitek s paulánským heslem. Shora na světce dopadají paprsky božského světla. František je vyobrazen ve strnulém postoji, pouze s rukama sepjatýma na hrudi. Ze stran je oltář doplněný o sochy sv. Františka Saleského a sv. Antonína Paduánského. Dalším dílem, které se v kostele nachází je dřevěná socha zakladatele řádu na varhanách, které se nachází na kruchtě. Socha poustevníka z Pauly je na vrcholu varhanní skříně, jeho postavu doplňují symetricky rozmístěné postavy čtyř andělů. Interiér kostela je protkнут ikonografií paulánského řádu. Jeden z bočních oltářů je oltář archanděla Michaela a námětem obrazu je Archanděl Michael trestající hříšníky. Ve výzdobě interiéru se několikrát objevuje i heslo paulánského řádu.

⁹⁷ Poche 1978 s. 483

⁹⁸ P. Brandlovi je připisováno i autorství protilehlého oltářního obrazu Jana Nepomuckého – Poche Poche 1978 s. 483

⁹⁹ Poche 1978 s.58

Určitě nemůže být vynechána socha nacházející se v Praze na fasádě domu na Staroměstském náměstí. Dům, který náležel řádu paulánů je osazen šesti sochami. V ose je sv. František z Pauly držící hůl na jejímž konci je zářící Charitas. Nad ním na štítu domu je postava Salvátora, podle kostela sv. Salvátora který ke konventu patřil. Po levé straně domu je pak socha sv. Kašpara de Bono a archanděl Raffael, na pravé straně je to blahoslavený Grazia z Valencie a socha anděla Strážného.

Z uměleckých děl, které se na našem území nachází v exteriéru a mimo prostředí klášterů, budou zmíněny pro vysoký počet pouze některé. Budou se lišit prostředím, umístěním, nebo ikonografií.

Jednou z těchto prací je socha sv. Františka z Pauly na mostě v Pardubicích.¹⁰⁰ Socha je protějškem soše sv. Jana Nepomuckého a stejně jako tato je dílem sochaře Jakuba Teplého a datována k roku 1770. Postav sv. Františka má zkřížené ruce na prsou a pohled je upřený k nebi. U nohou sedí světec andílek s heslem Charitas na štítu, který je obklopen paprsky (viz. Obrázek 38). Podobnost můžeme hledat i u římské sochy zakladatele ve svatopetrské bazilice, která již byla zmíněna výše.

Socha sv. Františka z Pauly je i na jiném mostě, a to v Náměstí nad Oslavou.¹⁰¹ Tento most je výrazně delší nežli pardubický, vyšší je i počet soch osazených na zídkách mostu. Sochy byly osazeny ve 40. letech 18. století na objednávku majitelů panství Kufstějnu.¹⁰² Na konci zídky je na každé straně předmostí dvojice andělů. Jedná se o archanděla Michalea, anděla od nebeské brány, archanděla Raffaela a archanděl Gabriel. Zda mají sochy na mostě nějakou symboliku není známo. Sv. František z Pauly na mostě v Náměstí nemá atributy, pouze na škapulíři nápis Charitas obklopený paprsky. Dnes je na mostě pouze odlitek sochy. Originál je uschovaný na nedalekém zámku.

Svatý František jako ochránce před morem je na našem území i součástí morových nebo mariánských sloupů. Reliéf sv. Františka je například součástí mariánského sloupu či spíše sousoší v Sobotce datovaného k roku 1746. Za atributy kromě kapuce a vousu má knihu, růženec a hůl zakončenou nápisem Charitas v aureole. Na dalších reliéfech na soklu jsou jiní ochránci před morem, svatá Rozálie, sv. František Xaverský a také sv. Marie Magdalena. Na nárožích nad římsou jsou pak čtyři sochy zemských patronů a nad nimi na soklu socha

¹⁰⁰ Poche 1980 s.26

¹⁰¹ Samek 1999 s.630

¹⁰² Stejskal, Procházková 2014

Immaculaty. Dalším takovým dílem je oblakový sloup v Chrudimi,¹⁰³ sv. František v tomto případě nemá hůl, ale drží svůj nepřilíš častý atribut, lebku, symbol smrti, kajícnosti a zbožnosti.¹⁰⁴ Oblečený je podle řehole paulánů, pouze cingulum jako obvykle neodpovídá. Také kapuci nemá světec nasazenou na hlavě.

Zajímavou sochou je i ta v Hoříněvsi z Braunova okruhu, datována k roku 1738¹⁰⁵. Sv. František z Pauly je zde umístěn na trojhranném barokním soklu. Sv. František zpodobněný jako asketický stařec v dlouhém rouchu, bohatě řaseném, a škapulíři s kapucí, přepásaným cingulem. V rukou drží kovový kříž a pohled světce směřuje nahoru. V podstatě stejnou sochou, ovšem jiném formálním provedení je socha ve Slabcích. Pochází z 19. století. František zaujímá stejný postoj, ovšem pohled směřuje k zemi a draperie je vyznačena jen schematicky, tedy úplný opak než u sochy v Hoříněvsi. Další sochou, která je zajímavá spíše provedením, je zdvojená socha sv. Františka z Pauly a sv. Jana Nepomuckého v Hlušicích z roku 1731.¹⁰⁶ Sv. František má společný sokl s Nepomukem a oba světci stojí zády těsně k sobě. František má za pasem růženec a dívá se směrem k nebi. Nedaleko je v obci podobná socha, a to Immaculaty a sv. Barbory.

Jiný typ zobrazení můžeme vidět v Rokytnici nad Rokytnou. Socha sv. Františka drží v rukou paprskovitou kartuši s heslem řádu, a sklání k ní lehce hlavu. Můžeme se domnívat, že je tím vyjádřen právě vztah k lásce bližnímu, jako tomu bývá na jiných výjevech, kde se nápis Františkovi zjevuje s archandělem Michaellem. Socha samotná se nachází na schodišti směřujícím ke kostelu sv. Jana Křtitele. Schodiště je osazené osmi sochami z 40. let 18. století. Sv. František z Pauly je na úpatí schodiště naproti svému jmenovci sv. Františkovi z Assisi. Sochy jsou vždy po dvojicích proti sobě v logickém uspořádání. Za Františky následují morovní ochránci sv. Šebastián a sv. Karel Boromejský, dále apoštolové Petr a Pavel a na vrcholu schodiště pak Immaculata s protějščí sochou otčima Krista, sv. Josefa.

Umělecká díla na našem území ses sv. Františkem z Pauly se liší sice jen v detailech často ale mění celou myšlenku díla. Přestože ne vždy je jasné proč pro své místo byl vybrán právě zakladatel paulánského řádu, jistě umělecké dílo s jeho zpodobněním fungovalo a stále tak činí jako připomínka lásky k bližnímu a k Bohu, a vybízí k rozjímaní nad postem a kajícností.

¹⁰³ Poche 1977 s. 546

¹⁰⁴ Hall 2008 s. 247

¹⁰⁵ Ř. Thény (autor) Poche 1977 s. 438

¹⁰⁶ Poche 1977 s. 388

Závěr

Práce jejímž záměrem bylo informovat o ikonografii sv. Františka se pustila do rozboru světcova života, který podrobně popsala v první části a spolu s legendami a zázraky světce jej pak úspěšně použila k interpretaci ikonografie sv. Františka z Pauly. A to jako samostatné postavy tak k jednotlivým výjevům ze světcova života a k interpretaci nepřeborného množství zázraků uskutečněných sv. Františkem. Dějiny řádu Nejmenších bratří byly stručně sepsány v druhé kapitole od vzniku až do současnosti, spolu se zaměřením na české prostředí. Popsáno bylo i jeho působení a přidány byly i rozšiřující informace o řádové ikonografii. Tyto informace pomohly k interpretaci některých děl v řádovém prostředí, přestože se o nich literatura příliš nezmiňuje.

Za pomoci dostupné literatury a zjištěných informací byly pak interpretovány díla pojednávající o životě a zázracích sv. Františka z Pauly. Díla byla porovnána a byly identifikovány jednotlivé rozdílnosti mezi zobrazeními. V dílech, které zobrazují některé z epizod Františkova života se jednalo především o způsob zobrazení po stránce výrazové. U děl, která tyto legendy a části ze světcova života nezobrazovala se povedlo porovnat po stránce zobrazení atributů nebo zaujímaného postoje postavy sv. Františka.

Problematika ikonografie je z důvodu jeho života bohatého na zázraky vcelku složitá, a přestože se jedná o zajímavou osobnost církevních dějin 15. století, nebyla mu v současné době poskytnuta taková pozornost, které by se zasloužil. Veškeré množství děl s vyobrazením sv. Františka z Pauly nebylo možné zahrnout do této práce, ikonografie světce ale byla úspěšně popsána na několika vybraných dílech ze zahraničí a z našeho území.

Závěrem můžeme shrnout, že postava sv. Františka bývá zobrazována vesměs obdobně, alespoň na většině uměleckých děl. Je zobrazována jako starý muž asketického vzhledu s vousem, většinou bílým či šedivým. Oblečený je sv. František v oděvu svého řádu, tedy jednoduchého roucha. Barva převažuje hnědá. Roucho je doplněno krátkým škapulířem, jehož kapuci mívá světec velmi často na hlavě, Oděv má pak sv. František přepásaný v pase cingulem. Cingulum, ovšem řádovým předpisům málokdy odpovídá. Součástí paulánského oděvu bývá i plášť. Ten se u světce objevuje pouze jako součást výjevu zázraku výše uvedeného. V rukou držívá světec jednoduchou hůl, v některých případech se objevují i jiné světcovy atributy. Ve většině případů je u světce přítomný nápis Charitas, jež je zároveň heslem řádu. Z rozboru vybraných děl vyplývá, že se nejčastěji světec objevuje s pohledem upřeným nahoru, někdy s jednou či oběma rukama vztaženými k hrudi.

Popularita jednotlivých výjevů v zahraničí a na našem území se liší. Můžeme se domnívat, že je tak dáno rozdílným přístupem k tradici uctívání tohoto světce a v dalších kulturně – historických aspektech, s tím by mohla souviset i odlišující se umístění uměleckých děl. Zatímco v zahraničí se díla většinou nachází na fasádách či v interiérech kostelů, v českých zemích je sv. František z Pauly často umístěn jako samostatná socha v krajině či jako součást v barokní době budovaných mariánských sloupů. Na našem území bývá nejčastěji ve společnosti sv. Jana Nepomuckého, což můžeme považovat za paradox. Jeden z neznámějších zemských patronů tak se nachází vedle u nás nikdy nepříliš populárního světce

Obrazová příloha

Obrázek 1 – podle posmrtné masky sejmuté Jeanem Bojonem; zdroj: https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1869-0612-339

Obrázek 2 – současný znak řádu Nejmenších bratří sv. Františka z Pauly; zdroj: laskavě poskytnuto z osobního archivu br. Milan Dolečka O. M.

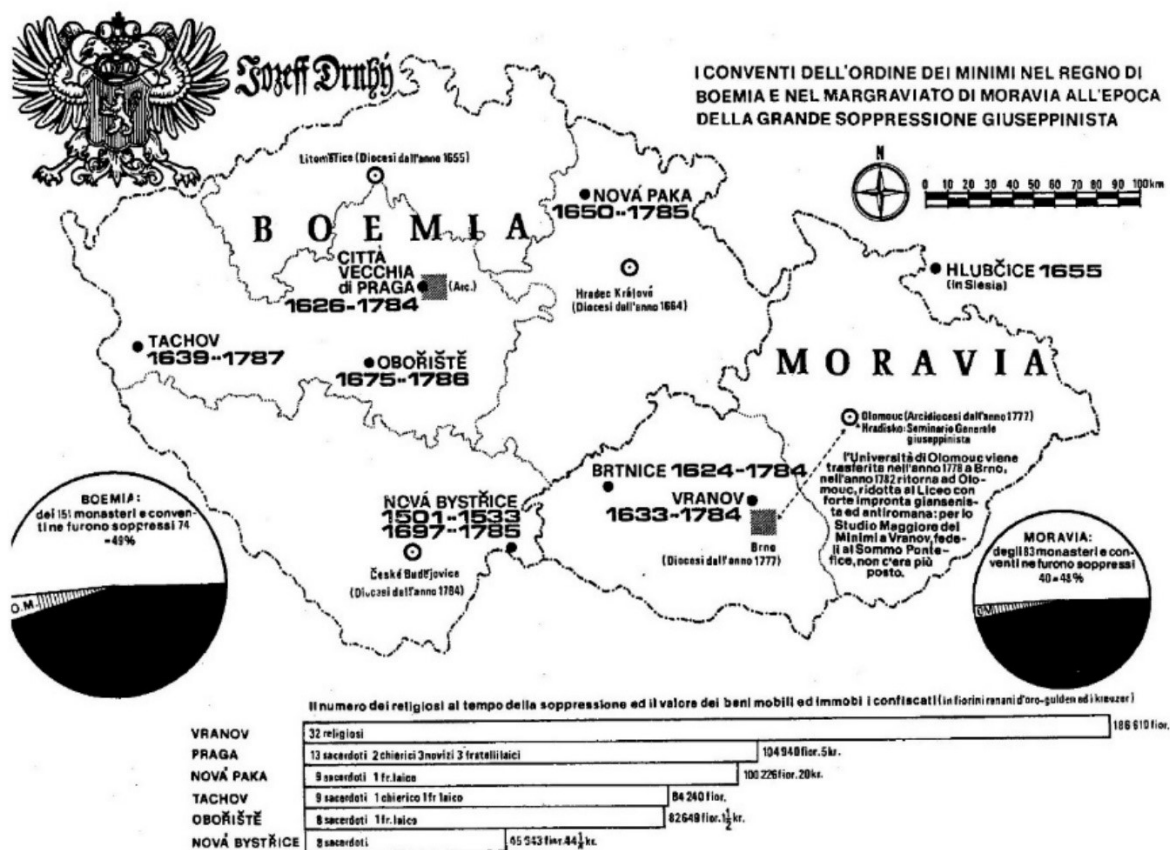
Obrázek 3 – vyobrazení oděvu paulánky (bez pláště); zdroj: laskavě poskytnuto z osobního archivu br. Milan Dolečka O. M.

Obrázek 4 – vyobrazení oděvu paulána (bez pláště); zdroj: laskavě poskytnuto z osobního archivu br. Milan Dolečka O. M.

Obrázek 5 – vyobrazení paulána (bez pláště) s kapucí na hlavě zdroj: laskavě poskytnuto z osobního archivu br. Milan Dolečka O. M.

Obrázek 6 – mapa s vyznačením klášterů (před zrušením za Josefa II.) na území dnešní ČR; zdroj: laskavě poskytnuto z osobního archivu br. Milan Dolečka O. M.

Obrázek 7 – ukázka nástěnné malby z chodby u kostela San Giuliano ve Vicenze; zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vicenza_San_Giuliano_affresco_miracoli_S_Francesco_di_Paola_Corridoio-3-2.jpg autor: Claudio Gioseffi

Obrázek 8 – ukázka nástěnné malby z kostela Lazaretto v Arcisate; zdroj: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Arcisate - San Francesco da Paola 1240.JPG>

Obrázek 9 – Zázraky sv. Františka (Petr Paulus Rubens, 1627–28, Jean Paul Getty Museum) zdroj: <http://www.getty.edu/art/collection/objects/839/peter-paul-rubens-the-miracles-of-saint-francis-of-paola-flemish-about-1627-1628/>

Obrázek 10 – Panna Maria podává sv. Františkovi z Pauly Ježíška (Theodor Galle, 1. pol. 17. stol.) zdroj: <https://wellcomecollection.org/works/jx48924m>

Obrázek 11 – sv. František z Pauly oživuje dítě (Sebastiano Ricci, 1732–34, National art Museum in Washington D.C.) zdroj: <https://www.nga.gov/collection/art-object-page.212.html#history> © 2021 National Gallery of Art

Obrázek 12 – sv. František z Pauly oživuje dítě (Simon Vouet, 1648, kostel St. Henri-de-Lévis, Quebec) zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vouet--St_Francis_of_Paola_resuscitating_a_child--1648--Quebec--%C3%A9glise-Saint-Henri-de-L%C3%A9vis.jpg

Obrázek 13 – sv. František žehná dítěti Louisy Savojské (Lavinia Fontana, kol. 1590, Pinacoteca Nazionale Bologna) zdroj: https://www.pinacotecabologna.beniculturali.it/it/content_page/item/155-san-francesco-di-paola-benedice-il-figlio-di-luisa-di-savoia © 2021 Pinacoteca Nazionale di Bologna

Obrázek 14 – Král Ludvík XI. Vítá sv. Františka z Pauly při jeho příjezdu do Plessis-les-Tours (Jacques Dumont, 1730, Musée de Beaux Arts Tours) zdroj: https://mba.tours.fr/TPL_CODE/TPL_COLLECTIONPIECE/98-18e.htm?COLLECTIONNUM=13&PIECENUM=203&NOMARTISTE=DUMONT+Jacques%2C+dit+le+Romain

Obrázek 15 – Vidění sv. Františka z Pauly (Bartolomeo Esteban Murillo, 1670, Jean Paul Getty Museum) zdroj: <http://www.getty.edu/art/collection/objects/220342/bartolomeo-esteban-murillo-the-vision-of-saint-francis-of-paola-spanish-about-1670/>

Obrázek 16 – Sv. František z Pauly dostává nápis Charitas od archanděla Michaela (Ubaldo Gandolfi, 1778–79, Pinacoteca Nazionale Bologna) zdroj: https://www.pinacotecabologna.beniculturali.it/it/content_page/item/425-visione-di-san-francesco-da-paola © 2021 Pinacoteca Nazionale di Bologna

Obrázek 17 – Zázrak sv. Františka z Pauly (Francesco Capella, pol. 18. stol. Museo Diocesano) zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Miracle_Francis_from_Paola.jpg

Obrázek 18 – ukázka nástropní fresky v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Nové Pace zdroj: archiv autorky

Obrázek 19 – oltář sv. Františka z Pauly v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Nové Pace zdroj: archiv autorky

Obrázek 20 – detail bočního oltáře v kostele Nanebevzetí Panny Marie v nové Pace zdroj: archiv autorky

Obrázek 21 – nástropní freska v kostele sv. Mikuláše v Chotči zdroj: archiv autorky

Obrázek 22 – detail fresky v kostele sv. Mikuláše v Chotči zdroj: archiv autorky

Obrázek 23 – oltářní obraz v kostele Narození Panny Marie ve Vranově u Brna zdroj: archiv autorky

Obrázek 24 – ukázka freskové výzdoby a oltářního nástavce v kostele Narození Panny Marie ve Vranově u Brna zdroj: archiv autorky

Obrázek 25 – socha sv. Františka z Pauly (Giovanni Battista Maini, 1732, bazilika sv. Petra); zdroj: <http://stpetersbasilica.info/Statues/Founders/FounderSaints.htm#LN>

Obrázek 26 – socha sv. František z Pauly na kolonádě náměstí sv. Petra ve Vatikáně, (Francesco Antonio Fontana 1670–73) uprostřed; zdroj: <http://stpetersbasilica.info/Exterior/Colonnades/Saints/St%20Anthony%20abbot-128/StAnthony-Abbot.htm>

Obrázek 27 – Immaculata se sv. Vavřincem a sv. Františkem z Pauly (Giovanni Domenico Tiepolo, 1775–80, Musée Beaux Arts Strasbourg); zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gian_Domenico_Tiepolo-La_Vierge_en_gloire-Mus%C3%A9e_des_beaux-arts_de_Strasbourg.jpg autor: Ji-Elle

Obrázek 28 – Sv. Josef s malým Ježíšem, sv. Františkem z Pauly, Annou, Antonínem a Petrem z Alcantary (Giambattista Tiepolo, 1730–35, Galleria Academia Venezia); zdroj: <https://www.gallerieaccademia.it/en/saint-joseph-infant-jesus-and-saints-francis-paola-anne-anthony-and-peter-alcantara>

Obrázek 29 – oltář v kostele sv. Františka z Pauly v Miláně (Giacomo Guerrini); zdroj: <https://blog.urbanfile.org/2019/11/24/milano-porta-nuova-il-museo-diffuso-san-michele-arcangelo-e-san-francesco-di-paola-del-guerrini/>

Obrázek 30 – Fresková výzdoba kostela Narození Panny Marie ve Vranově u Brna zdroj: archiv autorky

Obrázek 31 – detail freskové výzdoby kostela Narození Panny Marie ve Vranově u Brna zdroj: archiv autorky

Obrázek 32 – socha sv. Františka u kostela Narození Panny Marie ve Vranově u Brna zdroj: archiv autorky

Obrázek 33 – oltář sv. Františka z Pauly v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Nové Pace (Petr Brandl) zdroj: archiv autorky

Obrázek 34 – obraz sv. Františka z Pauly v kostele v Chotči zdroj: archiv autorky

Obrázek 35 - oltář sv. Františka z Pauly v kostele Nejsvětější Trojice v Klášteře zdroj: laskavě poskytnuto z osobního archivu br. Milan Dolečka O. M.

Obrázek 36 – varhanní skříň v kostele Nejsvětější Trojice v Klášteře; zdroj: laskavě poskytnuto z osobního archivu br. Milan Dolečka O. M.

Obrázek 37 – socha sv. Františka z Pauly v Pardubicích; zdroj: <https://www.pamatkovykatalog.cz/socha-sv-frantiska-de-pauly-7787584>

Obrázek 38 – socha sv. Františka z Pauly v Náměšti nad Oslavou; zdroj: <https://pamatkovykatalog.cz/socha-sv-frantiska-z-pauly-14534529>

Obrázek 39 – reliéfní mariánské sousoší v Sobotce zdroj: archiv autorky

Obrázek 40 – socha na sloupu Proměnění Páně v Chrudimi zdroj: <https://es.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Chrudim-sloup-Prom%C4%9Bn%C4%9Bn%C3%AD-P%C3%A1n%C4%9B2013Franti%C5%A1ek-Paul%C3%A1nsk%C3%BD.jpg> autor: Ben sKála

Obrázek 41 – socha sv. Františka z Pauly v Hoříněvsi zdroj: archiv autorky

Obrázek 42 – socha sv. Jana Nepomuckého a sv. Františka z Pauly v Hlušicích zdroj: archiv autorky

Obrázek 43 – pohled na sochu sv. Jana Nepomuckého a sv. Františka z Pauly v Hlušicích zdroj: archiv autorky

Obrázek 44 – socha sv. Františka z Pauly v Rokytnici nad Rokytinou; zdroj: <https://www.pamatkovykatalog.cz/socha-sv-frantiska-z-pauly-14255621>

Obrázek 45 – pohled na schodiště se sochami a kostel sv. Jana Křtitele v Rokytnici nad Rokytinou; zdroj: [https://www.wikiwand.com/cs/Rokytnice nad Rokytinou](https://www.wikiwand.com/cs/Rokytnice%20nad%20Rokytinou)

Seznam vyobrazení

Obrázek 1 – podle posmrtné masky sejmuté Jeanem Bojonem; zdroj:

https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1869-0612-339

Obrázek 2 – současný znak řádu Nejmenších bratří sv. Františka z Pauly; zdroj: laskavě poskytnuto z osobního archivu br. Milan Dolečka O. M.

Obrázek 3 – vyobrazení oděvu paulánky (bez pláště); zdroj: laskavě poskytnuto z osobního archivu br. Milan Dolečka O. M.

Obrázek 4 – vyobrazení oděvu paulána (bez pláště); zdroj: laskavě poskytnuto z osobního archivu br. Milan Dolečka O. M.

Obrázek 5 – vyobrazení paulána (bez pláště) s kapucí na hlavě zdroj: laskavě poskytnuto z osobního archivu br. Milan Dolečka O. M.

Obrázek 6 – mapa s vyznačením klášterů (před zrušením za Josefa II.) na území dnešní ČR; zdroj: laskavě poskytnuto z osobního archivu br. Milan Dolečka O. M.

Obrázek 7 – ukázka nástěnné malby z chodby u kostela San Guliano ve Vicenze; zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vicenza_San_Giuliano_affresco_miracoli_S_Francesco_di_Paola_Corridoio-3-2.jpg autor: Claudio Gioseffi

Obrázek 8 – ukázka nástěnné malby z kostela Lazaretto v Arcisate; zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Arcisate_-_San_Francesco_da_Paola_1240.JPG

Obrázek 9 – Zázraky sv. Františka (Petr Paulus Rubens, 1627–28, Jean Paul Getty Museum) zdroj: <http://www.getty.edu/art/collection/objects/839/peter-paul-rubens-the-miracles-of-saint-francis-of-paola-flemish-about-1627-1628/>

Obrázek 10 – Panna Maria podává sv. Františkovi z Pauly Ježíška (Theodor Galle, 1. pol. 17. stol.) zdroj: <https://wellcomecollection.org/works/jx48924m>

Obrázek 11 – sv. František z Pauly oživuje dítě (Sebastiano Ricci, 1732–34, National art Museum in Washington D.C.) zdroj: <https://www.nga.gov/collection/art-object-page.212.html#history> © 2021 National Gallery of Art

Obrázek 12 – sv. František z Pauly oživuje dítě (Simon Vouet, 1648, kostel St. Henri–de–Lévis, Quebec) zdroj: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vouet-->

St_Francis_of_Paola_resuscitating_a_child--1648--Quebec--_%C3%A9glise-Saint-Henri-de-L%C3%A9vis.jpg

Obrázek 13 – sv. František žehná dítěti Louisy Savojské (Lavinia Fontana, kol. 1590, Pinacoteca Nazionale Bologna) zdroj:

https://www.pinacotecabologna.beniculturali.it/it/content_page/item/155-san-francesco-di-paola-benedice-il-figlio-di-luisa-di-savoia © 2021 Pinacoteca Nazionale di Bologna

Obrázek 14 – Král Ludvík XI. Vítá sv. Františka z Pauly při jeho příjezdu do Plessis–les–Tours (Jacques Dumont, 1730, Musée de Beaux Arts Tours) zdroj:

https://mba.tours.fr/TPL_CODE/TPL_COLLECTIONPIECE/98-18e.htm?COLLECTIONNUM=13&PIECENUM=203&NOMARTISTE=DUMONT+Jacques%2C+dit+le+Romain

Obrázek 15 – Vidění sv. Františka z Pauly (Bartolomeo Esteban Murillo, 1670, Jean Paul Getty Museum) zdroj: <http://www.getty.edu/art/collection/objects/220342/bartolome-esteban-murillo-the-vision-of-saint-francis-of-paola-spanish-about-1670/>

Obrázek 16 – Sv. František z Pauly dostává nápis Charitas od archanděla Michaela (Ubaldo Gandolfi, 1778–79, Pinacoteca Nazionale Bologna) zdroj:

https://www.pinacotecabologna.beniculturali.it/it/content_page/item/425-visione-di-san-francesco-da-paola © 2021 Pinacoteca Nazionale di Bologna

Obrázek 17 – Zázrak sv. Františka z Pauly (Francesco Capella, pol. 18. stol. Museo Diocesano) zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Miracle_Francis_from_Paola.jpg

Obrázek 18 – ukázka nástropní fresky v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Nové Pace zdroj: archiv autorky

Obrázek 19 – oltář sv. Františka z Pauly v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Nové Pace zdroj: archiv autorky

Obrázek 20 – detail bočního oltáře v kostele Nanebevzetí Panny Marie v nové Pace zdroj: archiv autorky

Obrázek 21 – nástropní freska v kostele sv. Mikuláše v Chotči zdroj: archiv autorky

Obrázek 22 – detail fresky v kostele sv. Mikuláše v Chotči zdroj: archiv autorky

Obrázek 23 – oltářní obraz v kostele Narození Panny Marie ve Vranově u Brna zdroj: archiv autorky

Obrázek 24 – ukázka freskové výzdoby a oltářního nástavce v kostele Narození Panny Marie ve Vranově u Brna zdroj: archiv autorky

Obrázek 25 – socha sv. Františka z Pauly (Giovanni Battista Maini, 1732, bazilika sv. Petra); zdroj: <http://stpetersbasilica.info/Statues/Founders/FounderSaints.htm#LN>

Obrázek 26 – socha sv. František z Pauly na kolonádě náměstí sv. Petra ve Vatikáně, (Francesco Antonio Fontana 1670–73) uprostřed; zdroj: <http://stpetersbasilica.info/Exterior/Colonnades/Saints/St%20Anthony%20abbot-128/StAnthony-Abbot.htm>

Obrázek 27 – Immaculata se sv. Vavřincem a sv. Františkem z Pauly (Giovanni Domenico Tiepolo, 1775–80, Musée Beaux Arts Strasbourg); zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gian_Domenico_Tiepolo-La_Vierge_en_gloire-Mus%C3%A9_des_beaux-arts_de_Strasbourg.jpg autor: Ji-Elle

Obrázek 28 – Sv. Josef s malým Ježíšem, sv. Františkem z Pauly, Annou, Antonínem a Petrem z Alcantary (Giambattista Tiepolo, 1730–35, Galleria Academia Venezia); zdroj: <https://www.gallerieaccademia.it/en/saint-joseph-infant-jesus-and-saints-francis-paola-anne-anthony-and-peter-alcantara>

Obrázek 29 – oltář v kostele sv. Františka z Pauly v Miláně (Giacomo Guerrini); zdroj: <https://blog.urbanfile.org/2019/11/24/milano-porta-nuova-il-museo-diffuso-san-michele-arcangelo-e-san-francesco-di-paola-del-guerrini/>

Obrázek 30 – Fresková výzdoba kostela Narození Panny Marie ve Vranově u Brna zdroj: archiv autorky

Obrázek 32 – detail freskové výzdoby kostela Narození Panny Marie ve Vranově u Brna zdroj: archiv autorky

Obrázek 33 – socha sv. Františka u kostela Narození Panny Marie ve Vranově u Brna zdroj: archiv autorky

Obrázek 34 – oltář sv. Františka z Pauly v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Nové Pace (Petr Brandl) zdroj: archiv autorky

Obrázek 35 – obraz sv. Františka z Pauly v kostele v Chotči zdroj: archiv autorky

Obrázek 36 - oltář sv. Františka z Pauly v kostele Nejsvětější Trojice v Klášteře zdroj: laskavě poskytnuto z osobního archivu br. Milan Dolečka O. M.

Obrázek 37 – varhanní skříň v kostele Nejsvětější Trojice v Klášteře; zdroj: laskavě poskytnuto z osobního archivu br. Milan Dolečka O. M.

Obrázek 38 – socha sv. Františka z Pauly v Pardubicích; zdroj:
<https://www.pamatkovykatalog.cz/socha-sv-frantiska-de-pauly-7787584>

Obrázek 39 – socha sv. Františka z Pauly v Náměšti nad Oslavou; zdroj:
<https://pamatkovykatalog.cz/socha-sv-frantiska-z-pauly-14534529>

Obrázek 40 – reliéf na mariánském sousoší v Sobotce zdroj: archiv autorky

Obrázek 41 – socha na sloupu Proměnění Páně v Chrudimi zdroj:
<https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Chrudim-sloup-Prom%C4%9Bn%C4%9Bn%C3%AD-P%C3%A1n%C4%9B2013Franti%C5%A1ek-Paul%C3%A1nsk%C3%BD.jpg> autor: Ben sKála

Obrázek 42 – socha sv. Františka z Pauly v Hoříněvsi zdroj: archiv autorky

Obrázek 43 – socha sv. Jana Nepomuckého a sv. Františka z Pauly v Hlušicích zdroj: archiv autorky

Obrázek 44 – pohled na sochu sv. Jana Nepomuckého a sv. Františka z Pauly v Hlušicích zdroj: archiv autorky

Obrázek 45 – socha sv. Františka z Pauly v Rokytnici nad Rokytnou; zdroj:
<https://www.pamatkovykatalog.cz/socha-sv-frantiska-z-pauly-14255621>

Obrázek 46 – pohled na schodiště se sochami a kostel sv. Jana Křtitele v Rokytnici nad Rokytnou; zdroj: https://www.wikiwand.com/cs/Rokytnice_nad_Rokytnou

Seznam použitých pramenů a literatury

BAŤKOVÁ 1998

Růžena Baťková, Umělecké památky Prahy, Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1), Praha 1998

BAUER 1870

František Bauer, Historie a popis chrámu vranovského, Brno 1870.

BENEŠ 2012

Zdeněk Beneš, Novopacko: dějiny Nové Paky, Nová Paka 2012.

BERÁNEK 1940

Vladimír Beránek, Vranov u Brna. Historie a památky, Vranov u Brna 1940.

BÍLEK 1845

Ignác Bílek, Památné události poutního chrámu Páně Nanebevzetí Panny Marie v Nové Pace, Nová Paka 1845.

BLAŽÍČEK, KROUPA

Oldřich Jakub Blažíček, Jiří Kropáček, Slovník pojmů z dějin umění, Praha 2013.

BUBEN 2007

Milan Buben, Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, Praha 2007.

CASTIGLIONE 1982

Antonio Castiglione, San Francesca di Paola, vita e prodigi in 125 tavole a colori riprodotte da antiche incisioni miniate, Paola 1982

CASTAGLIONE 2006

Antonio Castaglione, Světec zázraků a lásky, život sv. Františka z Pauly, Vranov nad Dyjí 2006

CECHNER 1909

Antonín Cechner, Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese novopackém, Praha 1909.

CHRISTIANSEN 1996

Keith Christiansen, Giambattista Tiepolo, New York 1996;

<https://books.google.cz/books?id=DoHKJZ7soKMC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

DACHOVSKÝ 2014

Karel Dachovský, Svatý František z Pauly – divotvůrce, Praha 2014

DURYCH 1771

Václav Fortunát Durych, De Originibus Templi Salvatoris et Monasterii Fratrum Minimorum S. Francisci Paula Veteris Pragrae, Pragrae 1771.

<https://books.google.cz/books?vid=NKP:1002301410&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

ELBEL, SCHMIDT, BÁRTA 2019

Petr Elbel, Ondřej Schmidt, Stanislav Bárta, Z Trevisa do Brtnice: příběhy šlechtického rodu Collato ukryté v českých archivech: katalog výstavy, Brno 2019.

FOLTÝN, VLČEK, SOMMER 2002

Dušan Foltýn, Petr Sommer, Pavel Vlček, Encyklopedie českých klášterů, Praha 2002.

FOLTÝN 2005

Dušan Foltýn a kol., Encyklopedie moravských a slezských klášterů, Praha 2005.

HALL 2008

James Hall, Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění, Praha 2008.

HANZAL 1995

Josef Hanzal, Mariánský kult v barokních Čechách, in: Rekatolizace v českých zemích, Pardubice 1995.

HAY 2010

Denis Hay, Evropa pozdního středověku 1300–1500, Praha 2010

JEDIN 1990

Hubert Jedin, Malé dějiny koncilů, Praha 1990

JURA 2008

Milan Jura, Spiritualita Nejmenších bratří sv. Františka z Pauly, Řehole sv. Františka z Pauly, Brno 2008.

KITSON 1972

Michael Kitson, Světové umění: Barok a rokoko, Praha 1972

KRÁSL 1886

František Krásal, Arnosčt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský, Historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1623-1667, Praha 1886.

KUŘÍKOVÁ 2002

Veronika Kuříková, Nová Paka, pohnutý osud paulánského kláštera, Nová Paka 2002.

LACINA 2000

Ondřej Lacina, Průvodce po stopách paulánů v klášteře Nejsvětější Trojice u Nové Bystřice, Semily 2000.

LE GOFF 2005

Jacques Le Goff, Kultura středověké Evropy, Praha 2005

LIŠKOVÁ

Jiřina Lišková, Freskařské dílo Josefa a Václava Kramolínových, disertační práce, Univerzita Karlova, Praha 1950.

LUDVÍKOVÁ 1997

Miroslava Ludvíková, Poutní místo Vranov, Brno 1997.

MATĚJČEK 1935

Antonín Matějček, Brandlovy obrazy v Nové Pace, in: Umění VIII, Praha 1935.

MATĚJČEK 1945

Antonín Matějček, Nová Paka, Praha 1945.

MIHOLA 2006

Jiří Mihola, "Řeholníci ve svatých a zbožných skutcích zvláště pevní". K dějinám paulánského konventu sv. Matoušek v Brtnici, Jihlava 2006.

MIHOLA 1999

Jiří Mihola, Paulánská komunita na Vranově u Brna a její zrušení v roce 1784, in: Sborník prací Pedagogické fakulty MU, Brno 1999.

MIHOLA 2009

Jiří Mihola, Rezidence v Mořicích a další nemovité majetky paulánského konventu na Vranově u Brna, Brno 2009.

MIHOLA 2007

Jiří Mihola, FRATRES MINIMI Německo-česká provincie řádu paulánů v 16.-18. století, disertační práce, Masarykova univerzita v Brně, Brno 2007.

MIHOLA 2001

Jiří Mihola, K počátkům paulánského řádu a jeho rozšíření v českých zemích, in: Sborník prací Pedagogické fakulty MU v Brně, Brno 2001.

MIHOLA 2003

Jiří Mihola, K podílu paulánského řádu na rekatolizaci českých zemí. in: Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci. Praha 2003, s. 76-87.

MIHOLA 2004

Jiří Mihola, Paulánský řád a prostor pro jeho působení v českých zemích v 16. a 17. století. in: Sborník prací Pedagogické fakulty MU v Brně, Brno 2004.

MIHOLA 2009

Jiří Mihola, K problematice barokní poutní tradice a jejímu místu v působení mendikantského řádu (na příkladě řádu paulánů), Brno 2009.

MIKULEC 2013

Jiří Mikulec, Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích, 2013

<https://www.bookport.cz/e-kniha/nabozensky-zivot-a-barokni-zboznost-v-ceskych-zemich-663063/#>

MOROSINI 2008

Giuseppe Fiorini Morosini, Sv. František z Pauly: život, osobnost a dílo, Kostelní Vydří 2008.

Martyrologium romanum, 1784

MRŠTÍK 1883

Josef Mrštík, Bývalý paulánský klášter Nejsvětější Trojice u Nové Bystřice, Tábor 1883.

NOVÁKOVÁ 2004

Stanislava Nováková, Poznámka k historii Kláštera u Nové Bystřice. (Zpráva lokalisty Františka Linharta z roku 1833), Jindřichův Hradec 2004.

PFEIDLEFER 1992

Rudolf Pfeidelefer, Atributy světců, Praha, 1992.

POCHE 1977

Emanuel Poche, Umělecké památky Čech. Sv. 1, A-J Praha 1977

POCHE 1978,

Emanuel Poche Umělecké památky Čech sv. 2, K-O, Praha 1978

POCHE 1980

Emanuel Poche, Umělecké památky Čech Sv. 3, P-Š, Praha 1980

POCHE 1982

Emanuel Poche, Umělecké památky Čech Sv. 4, T-Ž, Praha 1982

RAVIK 2006

Slavomír Ravik, O světcích a patronech, Praha 2006.

RENDLOVÁ 2006

Magda Rendlová, Freskařské dílo Josefa Kramolína v severních Čechách, diplomová práce, Masarykova univerzita, Brno 2006.

RIPA 2019

Caesare Ripa, Ikonologia, Praha 2019.

ROBERT 2020

Antonín Robert, Čtvrtý lateránský koncil a české země ve 13. a 14. století. Praha 2020

ROYT 1999

Jan Royt, Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století, Praha 1999.

ROYT 2001

Jan Royt, Česká fides. Víra, zbožnost a církev. Barokní Pietas. in: Sláva barokní Čechie: umění, kultura a společnost 17. a 18. století, Praha 2001, s. 15–21.

ROYT 2006

Jan Royt, Slovník biblické ikonografie, Praha 2006.

SCHABUER, SCHINDLER 1997

Vera Schaubert, Hanns Michael Schindler, Rok se svatými, Kostelní Vydří 1997

SAMEK 1994

Bohumil Samek, Umělecké památky Moravy a Slezska Díl 1, A-J, Praha 1994

SAMEK 1999

Bohumil Samek, Umělecké památky Moravy a Slezska. Díl 2, J-N, Praha 1999

STEJSKAL, PROCHÁZKOVÁ

Karel Stejskal, Marta Procházková, Náměšť nad Oslavou: Kulturní promenáda, Náměšť nad Oslavou 2014

VÁCHA 2016

Zdeněk Vácha, Oprava lichtenštejnské hrobky ve Vranově u Brna v letech 2014-2015, in: Památková péče na Moravě = Monumentorum Moraviae tutela: sochařství a památková péče: sculpture and preservation of monument, Brno 2016

VLČEK 1996

Pavel Vlček, Umělecké památky Prahy, Staré Město, Josefov, Praha 1996

VLČEK 1999

Pavel Vlček, Umělecké památky Prahy, Malá Strana, Praha 1999

VLČEK 2000

Pavel Vlček, Umělecké památky Prahy, Pražský hrad a Hradčany, Praha 2000

VLČEK 2012

Pavel Vlček, Umělecké památky Prahy. Velká Praha. A-L, Praha 2012

ZAHRADNÍK, VÁCLAVÍK, SLAVÍK 2007

Pavel Zahradník, František Václavík, Jiří Slavík, Stavebně-historický průzkum bývalého kláštera paulánů v Nové Pace, Pardubice 2007.

LEXIKON DER CHRISTLICHEN IKONOGRAPHE, Ikonographie der Heiligen. Crescentianus von Tunis bis Innocentia, Hereder, 1994.

MALÁ JERUZALÉMSKÁ BIBLE, Praha 2011

Elektronické zdroje, navštíveno 30.11. 2021:

Karel Beránek, Věra Beránková, Guberniální listiny (993) 1261-1937, Inventář SÚA, Praha 2004; <https://www.monasterium.net/mom/CZ->

[NA/CGL/4415/charter?q=paul%C3%A1nsk%C3%BD](https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/CGL/4415/charter?q=paul%C3%A1nsk%C3%BD)

https://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=1087743

<https://iispp.npu.cz/carmen/library/praha/detail/1126662>

<https://archive.org/details/martyrologiumrom00cath/page/60/mode/2up>

